

CULTUREEL

NIEUWS

INDONESIË 1952

CULTUREEL NIEUWS

INDONESIË 1952

Uitgave van de
Stichting voor Culturele Samenwerking
J. J. Viottastraat 41, Amsterdam-Z.

Sociaal Nummer I
24

★

INHOUD

Vrouwenbeweging:

Uniforme huwelijkswetgeving in Indonesië	547
Weduwenpensioen en polygamie	550
Titiek Hussein: Het vraagstuk van de polygamie	555
De morele crisis	560
T. I.: De positie van de Indonesische vrouw in het economische leven	561
Het Pan-Indonesische Katholiek Vrouwencongres	564

Vakbeweging:

De vakbeweging in Indonesië	566
Een nieuwe vakcentrale	570
De S.O.B.S.I.-conferentie	572
Hadimoekarnin: Coöperatiewezenen	574
De werkloosheid in Indonesië	576

Onderwijs:

Stemmen uit de studentenwereld	578
Dr A. Romein-Verschoor: Universiteit in opbouw	582
Groei van de Universiteit Gadjah Mada	585
Prof. dr J. M. Romein: Onderwijs en wetenschap in Indonesië . . .	586

Vignetten van Mochtar Apin, Robert Nix en S. Salim

UNIFORME HUWELIJKSWETGEVING IN INDONESIË

Het Ministerie van Godsdienstzaken heeft in samenwerking met de commissie voor onderzoek van het huwelijksrecht een ontwerpwet op het huwelijk samengesteld. Dit ontwerp heeft echter nog geen vaste vorm: de leden van de commissie en hun adviseurs worden in de gelegenheid gesteld om wijzigingen en bezwaren voor te stellen. Indien het ontwerp in een vaste vorm zal zijn gegoten, zal het aan het kabinet ter goedkeuring worden aangeboden, waarna het kabinet op zijn beurt de ontwerpwet aan het Parlement zal voorleggen.

Tot dusver gelden voor verschillende bevolkingsgroepen, godsdienstgemeenschappen etc. afzonderlijke huwelijksordonnanties en regelingen, die van elkaar verschillen. In verschillende kringen heerst reeds sedert geruime tijd ontevredenheid ten aanzien van de vigerende huwelijksordonnanties, aangezien deze niet in overeenstemming worden geacht met het nationale bewustzijn. Er wordt gestreefd naar een algemene regeling van het huwelijk voor alle staatsburgers, zonder onderscheid te maken tussen de verschillende bevolkings- en godsdienstgroepen.

Van betrouwbare zijde verneemt *Aneta* dat het ontwerp in grote lijnen als volgt is. Het treffen van een algemene regeling heeft tot doel een redelijke positie toe te kennen aan de man en de vrouw, onder bescherming van een wet. Er wordt naar gestreefd rechtszekerheid in het huwelijksleven te verwerven en rechtseenheid aan de verschillende bevolkings- en godsdienstgroepen te geven. Naast de bij wet uit te vaardigen algemene regelingen zullen echter voor verschillende bevolkings- en godsdienstgemeenschappen afzonderlijke regelingen gelden, overeenkomstig hun conventies en godsdienstige bepalingen.

Voorts wordt met het uitvaardigen van een nieuwe wet gepoogd het zedelijke leven van het volk te handhaven door alle vormen van onwet-tige betrekkingen te verbieden.

De bovengenoemde ontwerpwet omvat 66 artikelen en regelt voorwaarden en formaliteiten, onder meer hoedanigheden die voor een huwelijk vereist zijn, nietigheid van het huwelijk, rechten en verplichtingen van de echtgenoten, monogamie en polygamie, gemeenschap van goederen, echtscheiding, positie van het kind enz. Over de voorwaarden, die gesteld worden om een huwelijk te kunnen aangaan, wordt in het

Rectificatie:

In nummer 23 (Buitengewestennummer) werden door een zettersfout op pagina 521 de namen van de gouverneurs van Sulawesi en Maluku, de heren Soediro en Latuharhary, verwisseld.

Het omslag van hetzelfde nummer vermeldt een verkeerde nummering 23—24, in plaats van het juiste afleveringsnummer 23.

ontwerp onder meer bepaald, dat het huwelijk gebaseerd moet zijn op vrije en volle toestemming van de aanstaande echtgenoten. Het huwelijk is slechts geoorloofd, indien de aanstaande echtgenoten de huwbare leeftijd (akil baligh) hebben bereikt. In bijzondere gevallen kan door de rechter dispensatie worden verleend.

Voorts zijn de aanstaande echtgenoten verplicht voor het aangaan van een huwelijk elkander getuigschriften over hun gezondheidstoestand te geven, ten overstaan van de registratie-ambtenaar. Betrokkenen kunnen bij een huwelijk, dat niet in een register is ingeschreven, gerechtelijk worden vervolgd, terwijl het huwelijk niet geldig en onwettig wordt verklaard. Het onderhouden van zodanige betrekkingen, dat betrokkenen beschouwd kunnen worden te leven als echtgenoten, zonder een wettig huwelijk aan te gaan, wordt met een gevangenisstraf van maximaal vijf jaar bedreigd.

Voorts wordt in het ontwerp vastgesteld, dat de echtgenoten evenredige rechten en posities in de echtvereniging hebben. De echtgenoten zijn elkander wederkerig trouw en geestelijke en materiële hulp en bijstand verschuldigd.

De man is verplicht zijn vrouw een bedrag te verschaffen dat nodig is voor het levensonderhoud, volgens zijn staat en vermogen. Een man, die meer dan één vrouw bezit, is verplicht aan zijn echtgenote te verschaffen hetgeen nodig is voor elke huishouding. Indien de man niet aan genoemde verplichting voldoet, kan de rechter op verzoek van de vrouw de omvang hiervan vaststellen en een geldelijke boete opleggen.

Volgens het ontwerp worden monogamie en polygamie krachtens de respectieve godsdienstige bepalingen of het burgerlijk recht geregeld. Indien de godsdienstgebruiken zulks toelaten, is het tweede en derde huwelijk enz. geoorloofd, mits aan de volgende voorwaarden wordt voldaan:

1. De polygamie moet van belang zijn voor de maatschappij;
2. De echtgenote(n) mag (mogen) geen bezwaren hebben. Als bezwaren worden geopperd door de echtgenote, berust de laatste beslissing bij de rechter;
3. De man moet een getuigschrift overleggen, dat zijn gezondheidstoestand polygamie toelaat;
4. De man moet kunnen bewijzen, dat hij in staat is meer dan één huishouding te onderhouden;
5. De man moet ten overstaan van de registratie-ambtenaar de belofte afleggen, dat hij rechtvaardig zal handelen.

De rechter kan, zonder afbreuk te doen aan de bepalingen van de afzonderlijke regelingen, een huwelijk ontbinden op vordering van

degene, die wordt benadeeld. Echtscheiding kan slechts plaats vinden op de navolgende gronden: overspel, dronkenschap, dobbelen, opiumschuiverij en soortgelijke handelingen, die de veiligheid van het huisgezin verstoren; in geval van verlaten van meer dan één jaar; veroordeling tot een gevangenisstraf van twee jaren of tot een zwaardere straf; zware verwondingen of mishandelingen door de ene echtgenoot jegens de andere gepleegd; wanneer een der echtgenoten lijdende is aan ziekte, die de gezondheid van de andere partij in gevaar kan brengen of aan impotentie; wanneer de man gedurende drie maanden niet voldoet aan de onderhoudsplicht jegens zijn echtgenote; wanneer tussen beide partijen een zodanige twist ontstaat, dat verzoening onmogelijk is.

Verder is volgens het ontwerp het huwelijk verboden tussen alle personen, die verwant zijn in rechte linie; in de zijlinie tussen broeder en zuster, neef en nicht en oom. Voor bepaalde groepen wordt echter de mogelijkheid van dispensatie in overweging genomen.

Uit: *Nieuwsblad voor Sumatra* (Medan) van 8 April 1952

De Indonesische vrouwenorganisaties zijn de laatste maanden in rep en roer over een onderwerp, dat in nauw verband staat met het vraagstuk der polygamie en wel de regeling van pensioenen en onderstanden voor weduwen en wezen van civiele landsdienaren, die in het staatsblad no. 25-1952 is afgekondigd en sedert 1 Maart van dit jaar in werking is getreden, onder de naam Regeringsverordening no. 19-1952 (afgekort P.P. 19 of Peraturan Pemerintah no. 19).

Wanneer een overleden ambtenaar meer dan één weduwe achterliet, moest, volgens de tot voor kort geldende regeling van de Indonesische Republiek, het normale weduwenpensioen gelijk op gedeeld worden onder deze verschillende vrouwen (Regeringsverordening no. 40-1950), terwijl vroeger alleen sprake was van de eerste vrouw en eventuele volgende vrouwen pas in aanmerking kwamen, wanneer de eerste vrouw overleden was.

De nieuwe regeling kent in zulke gevallen een dubbel weduwenpensioen toe, dat verdeeld moet worden onder de twee, drie of vier nagelaten weduwen. (Zoals bekend, mag een Islamiet hoogstens vier wettige huwelijken aangaan.) Vier weduwen van één man ontvangen dus elk een half, drie weduwen elk $\frac{2}{3}$ en twee weduwen elk een heel, normaal pensioen.

Hiervoor is het noodzakelijk, dat de betrokken ambtenaar bij zijn leven de echtgenoten en kinderen aanwijst, die na zijn dood recht op pensioen of onderstand zullen hebben. Bij verstoting of scheiding kan hij de aanwijzing weer intrekken.

Als een ambtenaar slechts één vrouw heeft, betaalt hij van zijn inkomen 7% premie voor weduwen- en wezenpensioen. Voor ieder der volgende echtgenoten komt hier 2% bij, tot een maximum van 11%. Het pensioen bedraagt over het algemeen 20% van het laatstgenoten inkomen en voor meer vrouwen derhalve 40%.

Aanwijzing van nieuwe rechthebbende echtgenoten mag slechts plaatsvinden vóór het zestigste levensjaar van de ambtenaar en deze aanwijzing brengt met zich mee, dat hij éénmaal een vol maandsalaris moet storten als „huwelijkspremie”.

Tegen deze verordening is een heftig verzet gerezen van verschillende

vrouwenverenigingen, terwijl allerlei vooraanstaande dames zich in verklaringen aan de pers afkeurend over de regeling uitlieten.

Het dagblad *Merdeka* wijdde op 24 Juli 1952 in de vrouwenrubriek een beschouwing aan de regeling, waaraan het volgende ontleend wordt:

Na geconstateerd te hebben, dat de regeling vooruitloopt op de huwelijkswet en het polygame huwelijk alvast accepteert, vervolgt de schrijfster (A.S.R.):

„Wanneer de verordening no. 19 geruisloos in werking treedt, zal in de eerste plaats de eerste echtgenote de dupe worden, omdat het haar toekomstige pensioen gelijk wordt aan dat van de andere echtgenoten. Wanneer zij bijvoorbeeld al dertig jaar tezamen met haar man pensioenpremies betaald heeft en de tweede, derde of vierde vrouw eerst enkele jaren of mogelijk eerst enkele maanden daarbij betrokken zijn, heeft zij toch veel meer voor het pensioen over moeten hebben.

Waarschijnlijk heeft de Regering de bedoeling gehad tegenover alle vrouwen zo billijk mogelijk te handelen, daarbij uitgaande van de wettigheid van al deze huwelijken. Wanneer zij echter alleen maar uitgaat van de wettigheid, dan is het de vraag, of zij niet het tegenovergestelde bereikt van wat billijk mag heten. Grote onenigheid onder de echtgenoten is op deze manier allerm minst uitgesloten.

Als de eerste echtgenote bovendien om scheiding verzoekt, omdat zij het niet kan verdragen andere vrouwen naast zich te hebben, dan zal zij ook nog al haar rechten op pensioen verliezen, hoewel zij misschien twintig jaar lang de wettige echtgenote is geweest. Stel voor, dat de man enkele maanden na zijn nieuwe huwelijk overlijdt, dan heeft alleen de tweede vrouw recht op het volle weduwenpensioen. Kan dat rechtvaardig worden genoemd?”

De schrijfster heeft voorts inlichtingen ingewonnen bij het Indonesische pensioenfonds en daar vernomen, dat de Regering onder de vorige regeling nog een groot deel van de pensioenen moest bijpassen. „Hoeveel te meer zal dit het geval zijn bij de nieuwe regeling”, concludeert zij, „want hoewel een ambtenaar voor elke vrouw, die hij boven de eerste aanwijst, 2% extra aan premie moet betalen, is er een maximum gesteld van 11%. Weliswaar moet dan ook nog per aanwijzing een vol maandsalaris gestort worden, maar dit alles weegt niet op tegen een eventuele dubbele maandelijks uitbetaling van weduwenpensioen. Hiervoor zal de belastingschroef nóg verder moeten worden aangedraaid.” Zij besluit met de opmerking, dat velen teleurgesteld zijn over de regeling, vooral ook onder de oorlogsweduwen, wier belangen toch wel met prioriteit behartigd hadden moeten worden.

In het weekblad *Pesat* van 25 Juli 1952, wijst Sartini er op dat volgens art. 8 lid 1 van het besluit, de echtgenote(n) en kinderen, die als recht-

hebbenden zijn aangewezen, aanspraak op pensioen hebben, mits de aanwijzing later niet weer is ingetrokken. „De rechthebbende kan”, zegt zij, „dus evengoed een der volgende echtgenoten zijn en niet de eerste, omdat deze bijvoorbeeld al op gevorderde leeftijd is. Het recht van een vrouw op weduwenpensioen is dus volkomen afhankelijk van de willekeur van de man”.

Mevrouw mr Maria Ulfah Santoso (oud-minister en parlamentslid) betoogde, dat de regering eind 1950 een commissie had ingesteld ter voorbereiding van een huwelijkswet. Zij was van mening, dat de totstandkoming van deze wet moest worden afgewacht en dat de verordening no. 19 zolang moest worden teruggenomen.

De vereniging *Wanita Demokrat Indonesia* (Democratische Vrouwen van Indonesië) bediende zich van het merkwaardige argument, dat de regeling „niet rechtvaardig tegenover niet-Islamieten” zou zijn.

De *Persatuan Wanita Rakjat Indonesia* of Perwari (Vereniging van Vrouwen uit het Volk van Indonesië) wees er op, dat toeneming van de polygamie stijging van het geboortecijfer met zich meebrengt, terwijl de Regering juist op grote schaal en met veel kosten de transmigratie bevordert om de bevolkingsdruk te neutraliseren.

Uiteraard zijn er ook stemmen, die het voor de strekking van het besluit opnemen.

Een der meest gezaghebbende is het parlamentslid Siradjuddin Abas, sedert kort vice-voorzitter van de Liga Muslimin Indonesia. Deze beschouwt het besluit als zeer verstandig. Dat het de polygamie zou bevorderen, acht hij een gezocht argument. „De reële situatie is nu eenmaal, dat er weduwen *zijn*, die geholpen moeten worden. Er is veel meer reden om ervoor te strijden, dat alle weduwen gelijke pensioenen krijgen, zonder dat er op gelet wordt, of zij eerste, tweede, derde of vierde, dan wel enige weduwe zijn. Volgens de huidige Indonesische opvatting zijn zij allen wettig gehuwd geweest”.

De Moslimse vrouwen op de Masjumiconferentie van eind Augustus 1952 hadden geen bezwaar tegen de verordening, doch achtten het wel noodzakelijk, dat de huwelijkswet bepalingen zou bevatten ter bescherming van de rechten van de vrouwen, in overeenstemming met de verschillende godsdienstige opvattingen. Ook het hoofdbestuur van de Islamietische Jeugdbeweging (G.P.I.I.) accepteerde de verordening, evenals het hoofdbestuur der Moslimse vrouwen van de Nahdatul Ulama. Laatstgenoemde instantie drong er evenwel op aan om in de huwelijkswet waarborgen te scheppen voor de strikte naleving van de voorwaarden, die volgens de Islam gelden bij het polygame huwelijk. Een aardige samenvatting van de argumenten pro en contra geeft Wonohito in het populaire weekblad *Minggu Pagi* van 3 Augustus 1952

in een artikel, waarin hij het probleem op een ietwat luchtige toon aan een beschouwing onderwerpt.

Laten wij, zo zegt hij, het heftige debat in de kampongs eens volgen:

De tegenstanders:

1. De regeling van het weduwenpensioen volgens het nieuwe model brengt de mannen er toe als om strijd met meer vrouwen te gaan trouwen, omdat zij een mooie troef hebben: „Als jij mijn tweede vrouw („bini muda”, lett. „jonge vrouw”. — Red. *Cultureel Nieuws*) wilt worden, dan ben je binnen. Als ik er niet meer ben, krijg je pensioen”.
2. In het gezin zal er veel ruzie door ontstaan. De „bini tua” (lett. oude vrouw of eerste vrouw) en haar kinderen en de „bini muda” met haar kinderen, zullen een „koude oorlog” voeren om het weduwenpensioen in de wacht te slepen.
3. Het geld van de gemeenschap zal verspild worden om jonge weduwen, die niet werken en niets voor land en volk gepresteerd hebben, pensioen te verschaffen.
4. De Regeringsambtenaren worden op deze manier de weg der corruptie opgedrongen om voor hun vrouwen te kunnen zorgen. Deze regeling werkt morele verwildering in de hand.
5. Het polygamiestelsel moet in deze tijd begraven worden, omdat het de waardigheid van de vrouw te kort doet. De tegenwoordige vrouw strijdt voor lotsverbetering. Zij wil op haar eigen benen staan, zonder afhankelijk te zijn van de goedheid van haar man.
6. De man zal er lichter toe overgaan meer dan één vrouw te nemen, doordat hij alleen maar op de pensioenwaarborg let, terwijl zijn inkomen voor de dagelijkse behoeften nog niet of onvoldoende is om meer dan één vrouw te onderhouden.

De voorstanders:

1. Het polygame huwelijk met ten hoogste vier vrouwen is wettig volgens Islamietisch recht. De consequentie daarvan is, dat voor de weduwen en wezen ook gezorgd moet worden, zodat zij niet aan hun lot worden overgelaten.
2. De pensioengarantie van een overleden ambtenaar is een onderdeel van zijn nalatenschap, die rechtvaardig verdeeld moet worden onder de achtergelaten weduwen en wezen. Wanneer slechts de eerste vrouw recht zou hebben op pensioen, moeten dan de andere vrouwen die volgens Islamietische huwelijksbepalingen wettig

- gehuwd zijn, beschouwd worden als bijzitten en de kinderen als onwettige kinderen?
3. De regeling drijft de ambtenaar niet tot polygamie of tot corruptie, maar wil alleen waarborgen scheppen voor zijn gezin, want het feit, dat er ambtenaren met meer dan één vrouw zijn, is er nu eenmaal. Het is een fait accompli. Wanneer er geen of slechts weinig van zulke ambtenaren waren, dan zou de regeling niet in het leven zijn geroepen.
 4. Het is nu eenmaal een feit, dat de man van nature polygaam is. Als dit niet in goede banen wordt geleid, dat wil zeggen van wettige polygamie volgens het huwelijksrecht, dan zal toeneming van overspel en prostitutie het gevolg zijn en evenzo een stijging van het aantal onwettige kinderen. Ter wille van de beschaving en ter bestrijding van morele verwildering moet deze ontwikkeling worden tegengegaan.
 5. Een feit is, dat ook vele moderne, progressieve en ontwikkelde vrouwen bereid zijn tweede of derde echtgenote te zijn. Hogere ambtenaren met meer vrouwen zoeken deze heus niet onder onontwikkelde kampong vrouwen, maar kiezen integendeel bij voorkeur een ontwikkelde en „representatieve”, „isteri muda”, om hen bij te staan bij hun vele werk en verplichtingen. („Isteri” is het mooiere woord voor „bini”, ongeveer als in het Nederlands „echtgenote” en „vrouw”. — Red. *Cultureel Nieuws*)
 6. Vele ambtenaren worden geregeld nu eens naar de ene, dan weer naar de andere plaats gestuurd, in verband met hun werk. Aangezien zij niet steeds op dezelfde plaats verblijven, zijn ze wel gedwongen tot polygamie, wanneer zij althans niet willen vervallen tot overspel en wanneer zij consequent willen zorgen voor hun „isteri muda” en haar kinderen.
 7. De pensioenregeling benadeelt de eerste vrouw hoegenaamd niet en van sociaal-economisch standpunt gezien, betekent zij zelfs een vooruitgang voor de vrouwen in het algemeen, aangezien weduwen van ambtenaren niet meer aan hun lot worden overgelaten.

Het onderwerp kwam zo in het middelpunt van de belangstelling te staan, dat bepaalde politieke groeperingen er iets in gingen zien in verband met de aanstaande verkiezingen.

De Persatuan Indonesia Raya (P.I.R.), de Partai Nasional Indonesia (P.N.I.) en de communistische vakbeweging (S.O.B.S.I.) besloten steun te verlenen aan de eis van de grote meerderheid der vrouwenorganisaties tot intrekking van de verordening. De minister van Personeelszaken,

Suroso, besloot een „hearing” te organiseren op 27 Augustus, waar de vertegenwoordigsters der organisaties hun bezwaren naar voren mochten brengen, doch waar volgens de berichten geen overeenkomst kon worden bereikt. Mevrouw B. Jusupadi zegt in de vrouwenrubriek van *Merdeka* van 18 September, dat de „manier van praten van de minister niet zakelijk genoemd kon worden, met het gevolg dat ook sommige vertegenwoordigsters der vrouwen onzakelijk werden”.

De kwestie is dus nog niet afgehandeld. De actie der vrouwenorganisaties voor intrekking van de verordening heeft nog niet tot enig resultaat geleid. Wel is er een discussie uit voortgevloeid over het voor en tegen van de polygamie. De voorstanders van de polygamie uiten zich niet in de pers. De redactie van *Cultureel Nieuws* moet er derhalve mee volstaan onderstaand artikel van een tegenstander, Titiek Hussein, op te nemen.

Het vraagstuk van de polygamie

De polygamie is vanouds een probleem, dat ook in Islamietische kringen steeds heftig omstreden is geweest. Zoals gewoonlijk zijn er natuurlijk voor- en tegenstanders. Beide partijen beschikken over klemmende argumenten. Over het algemeen scharen de mannen zich bij de voorstanders en er zijn er maar weinig, die consequent tegen de polygamie zijn. Sommigen onder hen zijn dus tegenstanders zonder meer, anderen zijn consequente tegenstanders. Over het algemeen zijn de vrouwen innerlijk gekant tegen de polygamie, maar uiterlijk kunnen zij het systeem nog wel accepteren, zij het met alle waarborgen die de godsdienst eist en voorschrijft.

De mannen willen de tegenstanders nog al eens te lijf gaan met misplaatste en onbillijke gevoelsargumenten, waarbij zij slechts rekening houden met hun eigen opvatting en zich voortdurend beroepen op teksten uit Koran en Hadith, zonder deze juist en eerlijk te interpreteren. Als een vrouw zegt, waarom zij tegen de polygamie is, dan wordt zij uitgekreten voor zondig, afvallig en immoreel. In het dagblad *Tegas*, dat in Kotaradja verschijnt, schreef in 1951 een man, dat de vrouwen tegen de polygamie in opstand kwamen ten gevolge van het modernisme. Hij wilde hiermede zeggen, dat Islamietische vrouwen niet modern mochten denken, omdat dit naar zijn mening gevaar opleverde voor de polygamie. De Islamietische vrouw moet dus maar dom en onnozel blijven en zich maar richten naar wat de man zegt. Zij behoeft helemaal niet mee te denken over hoe de wereld vooruitgebracht kan worden. Is het inderdaad de bedoeling van de Islam te verhinderen, dat de

vrouw zelf gaat denken en handelen? Of wordt met de uitdrukking „modern” alleen bedoeld op zwaar gedecolleteerde kleding en overdreven Westers gedoe? Indien de Indonesische vrouw modern wil zijn, gaat het er haar in het algemeen alleen om, dat zij vooruit wil in denken en in doen en niet om het naäpen van in Indonesië geïmporteerde Westerse zeden en gewoonten. De Indonesische vrouw verlangt slechts, dat haar sexe en haar groep niet achterblijven in zaken, die verband houden met haar leven en de samenleving, waarvan zij deel uitmaakt, in een wereld die in allerlei opzichten vooruit is. Daarbij wil zij goede Oosterse zeden niet prijsgeven.

De Indonesische vrouwen — de Islamietische niet uitgezonderd — willen hun rechten als mens door iedereen geëerbiedigd zien, ook door de man. Zij willen daarbij niet maar passief afhankelijk zijn van wat de mannen goeddunkt, maar actief aan het leven deelnemen om hun mannen tot steun te zijn. Dat is wat de Indonesische vrouw verlangt. De polygamie is niet alleen een zaak van de man, maar evenzeer van de vrouw, en daarom heeft zij het volste recht om zich openlijk en op een behoorlijke manier in de discussie hierover te mengen zonder daarbij verstoppertje te spelen of slinks te werk te gaan, zoals zoveel mannen plegen te doen. Het onderstaande is bedoeld als een „oppervlakkige” beschouwing — die evenwel voldoende duidelijk is — over de werkelijke *rechten* van de vrouw in de polygamie, zodat beide partijen, maar vooral de vrouwen, niet in het onzekere verkeren, wanneer het er om gaat datgene te verdedigen, wat het *volste recht* van de vrouw is.

De Islam staat de man inderdaad toe meer dan één vrouw te huwen, maar dat wil niet zeggen dat iedere man hiertoe gerechtigd is, zoals men het vaak uitlegt. Als iets „veroorloofd” is, is het nog geen „plicht” en geen „wenselijkheid”. Het is toegestaan, als voldaan is aan zekere voorwaarden, en wel:

- a. dat de echtgenote het goedvindt;
- b. dat de gezondheidstoestand goed is;
- c. dat de man in staat is meer dan één gezin te onderhouden;
- d. dat hij zijn echtgenoten rechtvaardig zal behandelen.

Als men zonder meer leest: „Het is veroorloofd meer dan één en hoogstens vier vrouwen te huwen”, zonder iets te weten van de diepere motieven, dan zou het lijken, alsof het huwelijk in de Islam niet goed geregeld is. Wanneer men evenwel ernstig de werkelijke bedoeling zou willen nagaan, dan blijkt ten slotte duidelijk wat de beweegredenen waren, vooral als men zich de moeite getroost de geschiedenis te bestuderen, zoals de profeet Mohammed ons die uitlegt. Zo moet men niet vergeten, dat er in die tijd vele weduwen waren, wier echtgenoten in de oorlog waren gesneuveld en die aan hun lot overgelaten waren en

daarom geholpen moesten worden, sociaal gezien dus, uit een oogpunt van humaniteit. Het ging dus niet uitsluitend om bevrediging van de hartstocht. Dit feit moeten we goed in het oog houden. Het was niet zoals tegenwoordig, nu men in de eerste plaats let op het uiterlijk van een meisje of op de bezittingen en het uiterlijk van een weduwe en allerm minst de bedoeling heeft een aan haar lot overgelaten weduwe te helpen. Dikwijls wordt er op gewezen, dat er een groot vrouwenoverschot is ten gevolge van de romushawerving en het feit, dat de revolutie veel slachtoffers heeft geëist. Als het werkelijk hierom ging, waarom lopen de mannen, die voor de polygamie zijn, dan niet om het hardst om te trouwen met die honderd-duizenden weduwen van romusha's en waarom lopen zij alleen maar naar de jonge meisjes van steden en desa's?

Een ander argument dat wel eens aangevoerd wordt, is dat de vrouwen tegen het polygame huwelijk gekant zijn, sinds zij geleerd hebben modern te zijn. Die opvatting is uitsluitend een gevolg van de angst van een minderwaardig soort van mannen, dat hun vrouwen zich zouden ontwikkelen en dan in opstand zouden komen tegen de polygamie. Want alleen domme vrouwen, zonder gevoel van eigenwaarde, vormen een *gemakkelijke* prooi voor de hartstochten van mannen, die alleen maar gedreven worden door wellust. Iedere vrouw met enige ontwikkeling zal zich wel duizend maal bedenken, eer zij een andere vrouw naast zich accepteert of zelf genoegen neemt met die rol. Als de mannen zich konden indenken in de gevoelens van een vrouw, zouden zij dit gemakkelijk begrijpen. Het is geen geheim meer, dat 99 van de 100 Islamietische vrouwen er niet voor voelen een van de zoveel vrouwen van een man te zijn. Ook al slagen zij er in met de mond „ja” te zeggen, toch verzet hun innerlijk zich er tegen. Hun „ja” is dus in strijd met wat zij werkelijk denken. Hieruit kunnen zielsziekten voortkomen, die moeilijk te genezen zijn en die vaak kunnen omslaan in tuberculose. Voor de vrouw is de polygamie zuiver een gevoelszaak. Om de mannen duidelijk te maken, wat er in een vrouw omgaat, als haar man een tweede vrouw huwt, moeten we ons maar eens voorstellen, dat een vrouw een tweede echtgenoot heeft (polyandrie), zoals nog wel gebeurt in Thibet en Binnen-Mongolië. Wat een ergernis zou het voor een man zijn, als hij ver weg geweest is, thuis komt en zijn vrouw niet kan ontmoeten, omdat haar andere man thuis is. De polygamie heeft dus niets te maken met ouderwets of modern, maar is geheel en al een gevoelskwesitie. De vrouw is veel fijngevoeliger dan de man.

In wezen is de polygamie geen gewone, eenvoudige aangelegenheid. Het is een uitzonderlijk verschijnsel, omdat er eerst voldoende sterke motieven moeten zijn, alvorens polygamie toelaatbaar is. Daarom is het

niet normaal zoals een gewoon huwelijk en beide partijen, man en vrouw, hebben het recht mee te beslissen inzake polygamie. Wanneer de man aan de hierbovengenoemde voorwaarden b, c en d voldoet, dan moet de vrouw nog haar toestemming geven of van haar *vetorecht* gebruik maken. Eerst als zij haar toestemming gegeven heeft, is de polygamie wettig. Maar als zij „neen” zegt, dan komt er niets van de plannen van de man. De uiteindelijke beslissing ligt dus bij de vrouw, ook al voldoet de man volledig aan de eisen. Daarom is het polygame huwelijk ook niet zo eenvoudig, als men zich aan de voorschriften van de godsdienst wil houden. De Islamietische vrouw hoeft zich dus niet bezorgd te maken, dat haar man een tweede vrouw zal nemen.

Maar... waarom blijkt van dit vetorecht dan in de praktijk zo weinig? Waarom trouwt een Islamiet zo gemakkelijk met meer dan één en zelfs wel met drie of vier vrouwen? Heel eenvoudig! Omdat zijn vrouw haar eigenlijke rechten niet kent of gemakkelijk om de tuin geleid wordt door haar onwetendheid. Ook wel, omdat haar man haar tevoren met dreigementen murw maakt. Als zij van haar vetorecht gebruik maakt, zal hij haar verstoten. En omdat de vrouw dom en onwetend is, niet in staat op eigen benen te staan en geheel aangewezen op de goedheid van haar man, laat zij zich makkelijk bepraten om niet van haar vetorecht gebruik te maken. De angst voor de talak (verstoting) is voor de meeste vrouwen een onoverkomelijke hinderpaal om haar vetorecht toe te passen. Daarom moeten de Islamietische vrouwen hun uiterste best doen om kennis te verwerven en zich voor te bereiden, zodat zij, als de nood aan de man komt, zichzelf kunnen helpen en niet meer voor de volle honderd procent zijn aangewezen op de goedheid van anderen. Onder Islamietische vrouwen is dit nog veel te weinig het geval en daarom zijn zij nog een veel te gemakkelijke prooi voor de mannen. Door haar domheid moet de vrouw wel de nederlaag lijden en is haar vetorecht, dat op zichzelf een krachtig wapen is, waardeloos.

Merkwaardigerwijs wordt er van Islamietische zijde niets gedaan om de rechten van de vrouw inhoud en geldingskracht te geven, noch door individuele personen, noch door de zogenaamde colleges voor godsdienstige rechtspraak. Men laat het maar zo en besteedt er geen aandacht aan. Hoewel de vrouw dus volgens de godsdienstige voorschriften het vetorecht heeft, is het van geen waarde, omdat er geen enkele instantie is die voor praktische naleving zorgdraagt. Er zou alles voor te zeggen zijn, als er in de Huwelijkswet, die nog bekrachtigd moet worden, aan dit punt aandacht geschonken werd. Nu dragen de betrokken instanties de man hoogstens op zich met zijn vrouw te verzoenen of geven zij hem het advies zijn vrouw niet te verstoten. De mannen komen er dus licht

toe naar eigen willekeur te handelen en te doen wat zij willen, zonder zich eraan te storen of zij een anders rechten met de voeten treden of niet. Dit zien wij bijvoorbeeld bij de scheiding. Zonder geldige en steekhoudende reden gaat men maar tot scheiding over. De man gaat naar de penghulu (godsdienstambtenaar) en dist daar zijn redenering op, waarom hij zijn vrouw wil verstoten. Zonder de zaak van de kant van de vrouw te onderzoeken, die toch als echtgenote het volste recht heeft te weten waarom zij scheiden moet, heeft de penghulu in vijf minuten zijn scheidingsbriefje klaar. Over het onderhoud van de verstotene en haar kinderen breekt men zich het hoofd niet. De man is de volgende dag alweer met een ander getrouwd. Bevalt ook deze niet meer, dan scheidt hij weer of neemt er nog één of meer vrouwen bij. Het is dan ook geen wonder dat de huwelijksregeling volgens de Islam vaak aan critiek onderhevig is.

Vergelijken wij dit met een niet-Islamietisch huwelijk, dan zien wij, dat daar de gescheiden vrouw onderhouden moet worden, totdat zij opnieuw in het huwelijk treedt. Minderjarige kinderen hebben blijvend recht op levensonderhoud, totdat zij zelfstandig zijn. Wanneer de man zijn plicht niet nakomt, wordt hij voor de rechter gedaagd. De Islam kent ook haar rechtbank voor godsdienstzaken, die waken moet voor de nakoming van de godsdienstige voorschriften. Deze instelling voldoet evenwel nauwelijks aan haar opzet en er is nog geen sprake van een gerechtshof, dat waakt voor de rechten van de vrouw en de man ter verantwoording roept voor zijn overtredingen. De rechtbanken voor godsdienstzaken zijn geheel samengesteld uit mannelijke leden en een vrouw komt daar niet in. Hun woordenboek vermeldt waarschijnlijk nog, dat een vrouw maar een half mens is.

De tijd schrijdt echter voort en het menselijk denken houdt daarmee gelijke tred. Ook de Islamietische wereld kan zich aan deze vooruitgang niet onttrekken. Alles moet in het werk worden gesteld om de wantoestanden met betrekking tot de vrouw radicaal en langs wettelijke weg op te ruimen, wanneer de Islamietische wereld niet te laat wil komen. Er is geen gelegenheid om zich met futiliteiten bezig te houden. Er zijn heus genoeg belangrijke dingen, die nu nog verwaarloosd worden. Het heeft geen zin steeds weer te mediteren over de hemel en de aardse plichten te veronachtzamen. De wereld is immers voor de mens geschapen en niet voor duivels en demonen. De tijd, die de mens op aarde gegeven is, moet hij zo goed mogelijk besteden en hij heeft de plicht zich voortdurend in te spannen om er het beste van te maken. De vergelding in het paradijs of in de hel is de voortzetting van datgene, waarvoor hij op aarde de basis heeft gelegd. Wanneer de mannen zeggen, dat de vrouw later zeker in de hemel zal komen, wanneer zij zich maar

altijd gedwee en volgzzaam naar de wensen van de man schikt, dan zijn dit alleen maar zinloze praatjes om de vrouw te paaien. Hoogstens is het er hun om te doen, hun vrouw dom en onderdanig te houden. De vrouw moet zich bewust worden van haar tegenwoordige staat met al zijn tekortkomingen. Zij moet zich naar de mate van haar kunnen en voor zover haar omstandigheden het mogelijk maken beijveren om hierin verandering te brengen, domheid en onwetendheid bestrijden en zelfvertrouwen, hoge idealen en karaktergrootheid aankweken. Zij moet zoveel mogelijk kennis verwerven. Dan eerst zal zij naar waarde geschat worden. Het heeft geen zin om alleen maar prat te gaan op lichamelijke schoonheid, die op zichzelf nog geen waarborg is, dat de vrouw werkelijk geëerbiedigd wordt. De schoonheid op zichzelf is hoogstens een middel om de begeerten van de man op te wekken en aan te wakkeren. De Indonesische vrouw heeft meer aan „schoonheid” van karakter en zij moet zorgen, dat zij respect afdwingt en daardoor haar eer en die van haar sexegenoten kan verdedigen tegenover iedere mogelijke belager. Zij kan haar prestige alleen verhogen door zich bewust te tonen van haar vrouwelijke waardigheid. Dit geldt vooral voor de Islamietische vrouw, die het immers nog aan dit alles ontbreekt.

TITIEK HUSSEIN

Uit: *Siasat* (Djakarta) van 7 Sept. 1952

De morele crisis

Mevrouw Wachidah uit Semarang heeft in Djakarta besprekingen gevoerd met de overheid over maatregelen ter bestrijding van de „morele crisis”.

Op de volgende punten werd overeenstemming bereikt. In Semarang zal een Biro Pembela Nasib Wanita, een bureau ter verbetering van de positie van de vrouw, worden opgericht. Een vrouwelijk lid zal worden toegevoegd aan de pengadilan agama, de godsdienstige rechtbank.

Een gezamenlijke regeling zal worden getroffen tussen de ministeries van godsdienstzaken en van sociale zaken om morele en materiële steun te verlenen aan de sociale lichamen die streven naar een verbetering van de morele situatie. Ten slotte zullen besprekingen worden gevoerd met de vertegenwoordigsters van de Islamietische vrouwen-organisaties. Ook ligt het in de bedoeling om in elk regentschap op bijeenkomsten van vrouwen-organisaties de kwestie van de morele crisis te bespreken ten einde de demoralisatie tegen te gaan.

Uit: *Nieuwsgier* (Djakarta) van 1 Oct. 1952

DE POSITIE VAN DE INDONESISCHE VROUW IN HET ECONOMISCHE LEVEN

Het is algemeen bekend, dat het Indonesische volk voor een groot gedeelte analphabeet is, waardoor de algemene ontwikkeling gering is, vooral onder de vrouwen. Bovendien heerst, vooral onder de mannen, nog vaak de mening, dat de vrouwen in vergelijking met hen niet veel te betekenen hebben voor de maatschappij, zoals blijkt uit de Javaanse zegswijze over de vrouwen: „In de hemel volgen ze wel, in de hel moet je ze meezeulen”. Deze zegswijze is kleinerend en vernederend voor de vrouwen en typeert duidelijk de verwaandheid van de mannen. Als het goed gaat in het leven (de hemel), zegt de man tegen zijn vrouw: „Omdat ik zo goed ben, mag jij meedoen”, maar als het niet zo goed gaat (de hel), dan verzucht hij: „Jij maakt mij het leven zwaar en moeilijk”.

Deze uitdrukking klopt niet met de werkelijkheid. Neem bijvoorbeeld de dagelijkse bezigheden van een moeder in een ambtenaarsgezin. Alles wat er dagelijks nodig is, wordt met de dag duurder en het salaris van de man is volkomen ontoereikend om in de behoeften van het gezin te voorzien. De kinderen moeten eten en ze moeten op tijd nieuwe kleren hebben. Op allerlei manieren tracht de moeder met het krap toegemeten salaris te woekeren of zij zoekt werk in haar vrije tijd om de inkomsten van haar man aan te vullen en dit alles doet zij in het belang van het gezin. Als „minister van Financiën” moet de moeder voortdurend toezicht houden op de inkomsten en uitgaven om te voorkomen, dat het gezin gedwongen zou zijn „buitenlandse leningen” te sluiten. Van niet minder belang is de taak van de moeder als „minister van Binnenlandse Zaken”, om er dagelijks voor te waken, dat de rust en orde in het gezin niet verstoord worden.

Naast deze zware taak moet de moeder soms nog zorgen voor de ouders of de familieleden van haar echtgenoot. Deze relaties buiten het gezin kunnen de rust van het gezin in gevaar brengen en dan dient de moeder, die op zulke momenten optreedt als „minister van Buitenlandse Zaken”, te tonen, dat zij een beleidvolle politiek kan voeren om geen onprettige sfeer te doen ontstaan tussen haarzelf en haar man, die ondanks alles, bewust of onbewust, zich „verbonden” voelt met zijn ouders en familieleden. Als deze zich te kort gedaan voelen, dan krijgt meestal de vrouw de schuld, of zij wordt er althans al gauw op aangekeken. Het is dan ook niet gemakkelijk, ja zelfs onmogelijk om de leiding te hebben van drie ministeries en nog wel zulke belangrijke als Financiën, Binnenlandse Zaken en Buitenlandse Zaken.

Het beeld, dat wij hier schetsen, geldt niet alleen voor de huidige situatie, maar ook voor die van vóór de oorlog. Vooral tijdens de nationale revolutie, toen veel mannen niet werkten en geen salaris ontvingen en het salaris van hen, die wél werkten, in één week op was, is wel gebleken hoeveel de vrouwen presteren konden. De vrouw moest toen de handen uit de mouwen steken om het gezin voor de dreigende honger te behoeden. Zij trachtte dan de inkomsten aan te vullen door bijvoorbeeld handel te drijven of een waroeng (kraampje) te openen.

Uit het bovenstaande blijkt wel duidelijk, dat de vrouw geen overbodig aanhangsel, maar wel degelijk een zeer voornaam lid van de familie is. En hoe staat het nu met de positie van de moeders buiten de ambtenarenklasse? Wanneer men dagelijks merkt, dat de vrouwen in de Indonesische maatschappij over het algemeen nog maar matig gewaardeerd worden, dan krijgt men de indruk, dat „mBok-Tani” in de landbouw en „mBok-Mas” in de zaak niets te zeggen hebben en alleen maar doen wat hun man zegt. Is deze opvatting wel juist? Wij zullen hier de ervaring aan het woord laten. De moeders werken inderdaad hard, maar zij hebben heus wel iets te vertellen. In het bedrijf heeft de vrouw zelfs vaak de leiding, openlijk of achter de schermen.

In het boerenbedrijf lijkt het, alsof mBok-Tani alleen maar handelt op aanwijzing van Pak Tani. In werkelijkheid liggen de zaken heel anders. mBok-Tani gaat naar de pasar. Zij draagt zelf de producten, die verkocht moeten worden, of Pak Tani gaat mee om ze te dragen. Over het algemeen is het mBok-Tani, die met de koper onderhandelt, om een behoorlijke prijs te bedingen. Ook het verdiende geld wordt bewaard en beheerd door mBok-Tani, opdat het niet te gauw op zal raken. Als mBok-Tani het er niet mee eens is, kan Pak Tani zijn plannen om het geld te besteden of iets in het bedrijf te veranderen wel uit zijn hoofd zetten, ook al zal het werk op hemzelf neerkomen. mBok-Tani dient te weten, waar het geld voor uitgegeven wordt en moet ervan overtuigd zijn, dat de veranderingen nodig en nuttig zijn. De ondervinding wijst uit dat Pak Tani, ook al is hij nog zo overtuigd van de voordelen van kunstmest, met moeite of helemaal niet tot deze wijze van bemesten kan overgaan, omdat hij het geld voor de kunstmest niet van mBok-Tani kan loskrijgen, daar zij nog niet van het nut overtuigd is. mBok-Tani stippelt niet alleen het beleid uit in het bedrijf, maar treedt ook op als beheerder van de rijstvoorraad en van de financiën.

De positie van mBok-Mas in de batikindustrie verschilt over het algemeen niet van die van mBok-Tani. Aan mBok-Mas wordt door haar man altijd gevraagd, of zij accoord gaat met de wijze, waarop het bedrijf geleid wordt. Het is mBok-Mas, die onderhandelt met de kopers van

gebatikte stoffen en die de sleutel van de „brandkast” in handen houdt. De Dienst voor het Coöperatiewezen heeft bij de organisatie van de batikkers de ervaring opgedaan, dat een nieuwe coöperatie eerst goed en vlot verloopt, zodra de vrouwen het doel van de coöperatie begrepen hebben en aan de organisatie deelnemen. Hierbij moet worden opgemerkt, dat de Dienst voor het Coöperatiewezen aanvankelijk alleen de mannen bij de besprekingen uitnodigde, met het gevolg dat de organisatie niet erg vlotte. De reden hiervan was dat de man het geld, dat hij voor contributie en onkosten nodig had, moeilijk kon loskrijgen van mBok-Mas, die aanvankelijk zonder meer buiten spel was gelaten. Het is zelfs wel gebeurd, dat een leider van een batikcoöperatie geen bespreking buiten de stad kon gaan houden, hoe belangrijk deze ook was, omdat mBok-Mas niet overtuigd was van het belang en de noodzaak van deze tocht en daarom geen toestemming en geen geld gaf om op reis te gaan.

Behalve deze voorbeelden merken wij nog op, dat volgens de ervaring van de Dienst voor het Coöperatiewezen, een vereniging onder leiding van vrouwen meestal veel ordelijker en vlotter loopt dan een coöperatie van mannen. De achterstallige schulden van de credietcoöperaties van vrouwen zijn veel geringer dan die van de credietcoöperaties van mannen. De huisvrouwen ondergaan een dagelijkse leerschool in de financieel-economische praktijk van het gezin en gaan nauwkeuriger en voorzichtiger te werk bij het verlenen van crediet in de coöperatieve vereniging.

Heel deze activiteit en bedrevenheid van vrouwen, in het bijzonder in de bedrijven, wordt aan de dag gelegd door huisvrouwen, die over het algemeen niet op school zijn geweest. mBok-Tani houdt doorgaans geen aantekening van de uitgaven en inkomsten en werkt nog uitsluitend op haar geheugen. Die al wat meer gevorderd zijn, werken met „èndjèt”-streepjes (van kalk, gebruikt bij het sirihkauwen) op een van de bamboestijlen van het huis. In de tegenwoordige tijd en met het oog op de concurrentie kan dit niet zo blijven en moet er verandering komen. Een enkele mBok-Mas laat haar dochttertje, dat op school gaat, al als schrijfster dienst doen. Zo wordt het kind ook weer opgeleid om de zaken te regelen in het bedrijf van haar moeder, zodat zij later zelf leiding kan geven en dan zoveel beter, omdat zij lezen, schrijven en rekenen kan.

Uit dit alles blijkt weer hoe belangrijk de bestrijding van het analphabisme is, vooral voor mensen die een bedrijf hebben. Door een ordelijke en geregelde boekhouding zullen de zaken dan beter lopen en meer opleveren.

T. I.

Uit: *Mimbar Indonesia* (Djakarta) van 2 Juni 1951

HET PAN-INDONESISCH KATHOLIEK VROUWENCONGRES

Het Pan-Indonesisch Katholiek Vrouwencongres, dat te Surakarta op 9, 10 en 11 October 1952 werd gehouden, heeft een manifest uitgegeven, waarin de regeling der polygamie, bij Peraturan Pemerintah (Regeringsreglement) nr 19 vastgesteld, werd bestreden op de volgende gronden:

- I. De polygamie is in strijd met de R.K. ethiek en de kerkelijke wet.
- II. De polygamie belemmert een harmonisch en hecht samengaan tussen man en vrouw, bemoeilijkt een goede verstandhouding en belemmert oprechte liefde van man tot vrouw.
- III. De polygamie belemmert een behoorlijke en redelijke opvoeding van het kind.
- IV. Zij vernedert de vrouw sociaal en in de huishouding, ja, zij verlaagt de vrouw tot een slavin van haar echtgenoot.
- V. Zij tast de gelijkheid tussen man en vrouw in het huwelijksleven aan.
- VI. Zij verstoort de rust en vrede in huis.
- VII. Zij geeft aanleiding tot bedrog en oneerlijkheid.

Behalve het probleem van de polygamie bracht het Indonesische Katholieke Vrouwencongres een resolutie naar voren over de bestrijding van het aloude Indonesische euvel, de woeker. Deze resolutie kwam tot stand in verband met het nog steeds bestaan van de woeker-ordonnantie en de geldschietters-ordonnantie. In het congres werd vastgesteld, dat het hoofdbestuur van de Wanita Katholik (Katholieke Vrouw) Jogjakarta tot zetel heeft. Tot voorzitter werd gekozen mevrouw Kwari, aldus meldt het Indonesisch Persbureau *Antara*.

Op het congres werd ook het woord gevoerd door de apostolische vicaris van Semarang, monseigneur Soegijapranata, een figuur die ook in Katholieke Nederlandse kringen niet onbekend is.

„Strijdt onbevreesd voort”, aldus de bisschop, „voor de eer en de hechte eenheid van het huisgezin, want het huisgezin is een der heiligste dingen voor de gehuwde vrouw. Uw hoogste roeping is de eenheid van uw huisgezin. Dat is u verplicht tegenover uw bloedverwanten en de samenleving. Bedenkt, dat het huisgezin het centrum is, waar de

staatsburger zijn eerste opvoeding geniet. Een hecht en eervol huisgezin is een bolwerk voor volk en vaderland”. Mgr Soegijapranata zette vervolgens uiteen, dat naar zijn mening de huidige morele en sociale crisis haar oorsprong vindt in de crisis van het moderne huisgezin, ook in Indonesië. Voorts wees hij op de urgentie van het geloof in God, want zonder dit kan de mens geen morele basis bezitten en wie God niet eerbiedigt, heeft voor de mens nog minder respect. En hoe kan een vrouw haar echtgenoot waarlijk liefhebben, en omgekeerd, indien men geen respect voor elkaar heeft? „Het huisgezin”, aldus mgr Soegijapranata, „bepaalt de maatschappij. In het huisgezin ligt de bron voor een gezonde, krachtige en veilige natie”.

Ten slotte stelde mgr Soegijapranata voor, dat de Indonesische Katholieke vrouw haar huisgezin zal versterken als het voornaamste centrum voor de opvoeding van de natie.

Deze bijeenkomst werd ook bijgewoond door de resident en de burgemeester van Surakarta en opgeluisterd door culturele voorstellingen, zoals van Javaanse danskunst.

Uit: *Indisch Missietijdschrift* ('s-Gravenhage) nr 4, 1952

Het is steeds bijzonder belangwekkend kennis te nemen van de meningen van buitenlanders over verschillende terreinen van het leven in ons land en te meer, wanneer het iemand betreft als Harry Goldberg van de American Federation of Labor, die meer dan een jaar als vertegenwoordiger van het Comité van Vrije Vakverenigingen de vakbeweging in Indonesië heeft bestudeerd.

In dat jaar heeft Goldberg het materiaal verzameld voor een verslag, waarin hij in grote lijnen een beeld geeft van de Indonesische vakbeweging, in het bijzonder na de soevereiniteitsoverdracht. Daarin wijst hij op de destructieve gevolgen van de voortdurende stakingen van de zijde van de S.O.B.S.I. (uitspraak: Sobsi), die vorig jaar zoveel verwarring hebben veroorzaakt op economisch gebied. Dit is, volgens Goldberg, dan ook het sociale oogmerk van de communisten. Het gaat er hun om de maatschappij voortdurend in een koortstoestand te houden en Regering en werkgevers geen gelegenheid te bieden op adem te komen. Goldberg wenst, dat alle niet tot de S.O.B.S.I. behorende arbeidersgroeperingen, die de laatste tijd in kracht toenemen, een organisatie zullen vormen als tegenwicht tegen de S.O.B.S.I.

Als vertegenwoordiger van de A.F.L. met haar anti-communistische achtergrond wijst hij er herhaaldelijk op, dat het vermengen van politiek en zuivere vakverenigingsaangelegenheden de grote zwakte vormt van de Indonesische vakbeweging in haar streven naar lotsverbetering.

Goldberg erkent, dat dit verschijnsel een onvermijdelijk gevolg is van het sterke nationalistische sentiment, dat opgewekt is tijdens de vrijheidstrijd. Een dergelijke toestand geeft de communisten echter de kans om de leiding van de Indonesische vakbeweging aan zich te trekken. Voorts meent Goldberg, dat de naar het communisme overhellende groepering, aangesloten bij de World Federation of Trade

¹ Voor uitvoerige gegevens over de geschiedenis van de Indonesische vakbeweging tot Maart 1952 verwijzen wij naar het artikel van mr H. J. Wijnmalen over „De vakbeweging in Indonesië” in het tijdschrift *Indonesië*, jrg 1951-52, blzn 434-461 en 539-563. - Red. *Cultureel Nieuws*.

Unions en vertegenwoordigd door de S.O.B.S.I., in Indonesië het sterkst is, ofschoon in de laatste tijd een duidelijke afnemende activiteit van de S.O.B.S.I. valt waar te nemen, ten gevolge van de concurrentie der niet-communistische arbeidersgroeperingen, die zich van haar hebben afgescheiden.

Goldberg spreekt er zijn verwondering over uit, dat de Regering niet al lang vóór de bekende razzia in Augustus 1951, overgegaan is tot maatregelen tegen de communisten, die tot in het Ministerie van Arbeid doorgedrongen waren.

Als merkwaardige bijzonderheid merkt hij op, dat op enkele uitzonderingen na, op bijna elk gebied verschillende, doch altijd minstens twee vakbonden bestaan: de S.O.B.S.I. en de niet-S.O.B.S.I.

Het aantal ondernemings- en fabrieksarbeiders taxeert hij op bijna drie miljoen. Het is niet eenvoudig vast te stellen hoeveel er hiervan in vakbonden zijn georganiseerd. De meeste vakbonden hebben geen betrouwbare ledenlijsten. Men kan alleen afgaan op de verklaringen van de verschillende vakbonden zelf, terwijl op de cijfers, die zij verstrekken, zonder meer geen staat kan worden gemaakt.²

De grootste organisatie is de vakbond, die optreedt voor de arbeiders op de verschillende ondernemingen, rubber, suiker, koffie, thee, tabak, palmolie enzovoorts. In grootte en belangrijkheid volgen hierop de vakbonden van arbeiders in de aardoliebedrijven, vervolgens de transportarbeiders, de ambtenaren en de industrie-arbeiders, die een betrekkelijk kleine groep vormen van arbeiders in drukkerijen, textielbedrijven, schoenfabrieken, hotels, restaurants en filmindustrie, en ten slotte de ongeschoolde arbeiders, die ruw werk verrichten.

Er zijn vier belangrijke arbeidersorganisaties en wel:

1. De S.O.B.S.I. (Sentral Organisasi Buruh Seluruh Indonesia of Centrale Arbeidersorganisatie voor geheel Indonesië), de federatie waarin de communisten aan de touwtjes trekken.
2. De niet-S.O.B.S.I.-vleugel, die hoofdzakelijk de vakbonden omvat, die eerst bij de S.O.B.S.I. waren aangesloten en daar later uitgetreden zijn.
3. De S.B.I.I. (Serikat Buruh Islam Indonesia of Islamietische Arbeidersorganisatie).

² Op 27 Oct. 1952 hield de S.O.B.S.I., volgens *Merdeka* van 28 October 1952, een ontvangstdag in Jogjakarta, ter ere van de E.V.C.-gasten uit Nederland, de heren Geugjes en Wolf. Munir van het Centraal Bureau der S.O.B.S.I. deelde bij deze gelegenheid in een toespraak mede, dat 2.500.000 arbeiders bij de S.O.B.S.I. waren aangesloten: „Tot dusver hebben er echter slechts 500.000 voor de wereldvredeactie getekend”, voegde hij er aan toe. - Red. *Cultureel Nieuws*.

dersbond van Indonesië), die op godsdienstige basis staat en door de Masjumi is opgericht.

4. De *S.O.B.R.I.* (uitspraak: Sobri) (Sentral Organisasi Buruh Republik Indonesia of Centrale Arbeidersorganisatie der Republik Indonesia), de arbeidersafdeling van de Partai Murba (Partij van het Proletariaat), de nationaal-communistische partij, die zich verzet tegen de P.K.I. (Partai Komunis Indonesia)

Volgens de *S.O.B.S.I.* zouden er in totaal twee miljoen georganiseerde arbeiders zijn, waarvan zij er anderhalf miljoen claimt. Dit is schromelijk overdreven.

Het aantal georganiseerde arbeiders bedraagt in werkelijkheid veel minder dan twee miljoen, waarvan ongeveer de helft bij de *S.O.B.S.I.* is aangesloten, hetgeen dus neerkomt op 800.000 tot 850.000.

De *Sarbupri* (Sarikat Buruh Perkebunan of Bond van Ondernemingsarbeiders), de grootste vakbond van Indonesië, levert bijna de helft van de gehele sterkte van de *S.O.B.S.I.* Deze bond heeft dus ongeveer 350.000 leden, wellicht iets meer.

De *S.O.B.S.I.* heeft zich grote moeite getroost de belangrijke sectoren *transport* en *aardolie* in haar macht te krijgen, deels met, anderdeels zonder succes. Men moet erkennen, dat de *S.O.B.S.I.* onder de *havenarbeiders* machtig is, maar ook hier zijn reeds vijf kleinere vrije vakbonden ontstaan, die zich te weer stellen tegen de *S.O.B.S.I.*-invloed. De *S.O.B.S.I.* claimt 40.000 leden onder de havenarbeiders in geheel Indonesië. Dit aantal bedraagt hoogstens 25.000.

Op zee heeft de *S.O.B.S.I.* in het geheel geen invloed, omdat de scheepskapiteins en -officiëren georganiseerd zijn in de *C.K.O.* (Centrale van Kapiteins en Officiëren) — een Nederlandse vakbond, die aangesloten is bij het N.V.V. in Nederland — en de meerderheid van de bemanningen in de *S.P.S.I.* (Serikat Pelajar Seluruh Indonesia of Zee-liedenbond voor geheel Indonesië), een vrije bond die niet tot de *S.O.B.S.I.* behoort.

In de sector luchttransport is de *S.O.B.S.I.* zwakker dan de niet-*S.O.B.S.I.*

Van de 75.000 *spoorwegarbeiders* zijn er 45.000 georganiseerd. De helft hiervan is lid van de *S.B.K.A.* (*S.O.B.S.I.*), terwijl de rest of ongeveer 20.000 tot de *P.B.K.A.* (niet-*S.O.B.S.I.*) behoort, die als organisatie in feite de belangrijkste van de twee is. Ook de 60.000 georganiseerde arbeiders uit de aardoliebedrijven zijn ongeveer gelijk verdeeld onder de *Perbum* (*S.O.B.S.I.*) enerzijds en de *P.B.M.* en de *O.B.M.* (beide niet-*S.O.B.S.I.*) anderzijds. (Deze lettercombinaties betekenen alle drie: „Vakbond resp. Organisatie van arbeiders uit de

aardolie-industrie”. — Red. *Cultureel Nieuws*). De totale *S.O.B.S.I.*-sterkte in alle transport- en aardoliesectoren kan op ongeveer 10.000 worden gesteld. Dan zijn er nog 30.000 tot 35.000 leden in de textiel-*branche* en ongeveer 300.000 in allerlei over het gehele land verspreide industrieën voornamelijk in de grote plaatsen op Java.

De niet-*S.O.B.S.I.* De belangrijkste organisaties onder de niet-*S.O.B.S.I.*-vakbonden zijn de volgende locale federaties:

1. *G.S.B.I.* (Gabungan Serikat Buruh Indonesia of Federatie van Indonesische Vakverenigingen) in Djakarta.
2. *B.P.S.S.* (Badan Pusat Serikat Sekerdja of Centrale Bond van Vakverenigingen) in Bandung.
3. *G.O.B.S.U.* (uitspraak: Gobsu) (Gabungan Organisasi Buruh Seluruh Sumatra Utara of Federatie van Arbeidersorganisaties van geheel Noord-Sumatra) in Medan.
4. *P.O.B.* (Pusat Organisasi Buruh of Centrale van Arbeidersorganisaties) in Djakarta.

De *G.S.B.I.* heeft ongeveer 200.000 leden en bestaat grotendeels uit onderwijzers en overheidsambtenaren. Het is van belang op te merken, dat de Onderwijzersvakbond, die ongeveer 100.000 leden telt, geheel bij de *G.S.B.I.* is aangesloten, terwijl de *S.O.B.S.I.* in het geheel geen ambtenaren onder haar leden telt.

De *B.P.S.S.* van Bandung bestaat uit 29 organisaties op allerlei gebied, waartoe ongeveer 125.000 gemeentearbeiders, arbeiders van suiker-ondernemingen, politie-ambtenaren, onderwijzers en textielarbeiders behoren.

De *G.O.B.S.U.* van Noord-Sumatra steunt op de *Perbupri* (Perserikatan Buruh Perkebunan R.I. of Vakbond van Ondernemingsarbeiders van de Republik Indonesia) en heeft ongeveer 150.000 leden.

De *P.O.B.* bestaat uit zeven Djakartaanse vakbonden en telt ongeveer 15.000 leden.

De *P.B.K.A.*, de niet-*S.O.B.S.I.*-vakbond van spoorwegarbeiders is de belangrijkste en beste organisatie. De bijna 20.000 leden maken bijna de helft uit van het totaal van 45.000 georganiseerde spoorwegarbeiders.

De vier locale federaties: *G.S.B.I.*, *B.P.S.S.*, *G.O.B.S.U.*, *P.O.B.* en de *P.B.K.A.* sturen de laatste tijd aan op een fusie.

Als deze fusie tot stand komt, bestaat er een grote kans dat twee andere belangrijke niet-*S.O.B.S.I.* organisaties — de Vakbond van arbeiders in de aardoliebedrijven (*P.B.M.*) met 30.000 leden en de Zee-liedenvakbond (*S.P.S.I.*) met 20.000 leden — zich na korte tijd bij de federatie zullen aansluiten.

In het laatste deel van zijn verslag onderstreept Goldberg de wenselijkheid, dat de niet-S.O.B.S.I.-vleugel zich in haar streven om de S.O.B.S.I. te evenaren, moet hoeden voor de voornaamste zwakte, die de Indonesische arbeidersbeweging kenmerkt, en wel de zeer nauwe relaties tussen politieke partijen en vakbonden.

Aan communistische zijde heeft de P.K.I. bijvoorbeeld haar S.O.B.S.I. en de Partai Murba haar S.O.B.R.I. Aan niet-communistische zijde betwisten vier politieke partijen elkaar de invloed op de vakbeweging, en wel de Masjumi, de P.N.I., de P.S.I. en de Partai Buruh, dat is de partij van Tedjasukmana, de huidige minister van Arbeid.

Natuurlijk is dit geen misdaad, maar te oordelen naar het optreden van de leiders, weten deze vaak niet zeker, of zij nu vakbondleiders aan het hoofd van een vrije organisatie zijn of wel politieke leiders, die aanhangers voor hun partij werven.

Zo is het ook gesteld met de Partai Buruh, die bovendien bewust haar strategische positie op het Ministerie van Arbeid uitbuit om zoveel mogelijk organisaties onder haar invloed te brengen.

Goldberg zegt ten slotte, dat Indonesië voor alles een nationale, democratische, onpolitieke vakbeweging nodig heeft. (Het laatste wil zeggen: niet beheerst door de politieke partijen.)

Het gaat er momenteel om een democratische, constructieve beweging op te bouwen, die loyaal is jegens Indonesië en niet een, die onder leiding staat van lieden, die door dik en dun trouw zijn aan andere landen en machten en aan vreemde ideologieën en, als zij hun zin kregen, Indonesië met huid en haar aan het betreffende land zouden verkopen.

Uit: *Siasat* (Djakarta) van 13 Juli 1952

Een nieuwe vakcentrale

Op 5 Juli 1952 vond een belangrijke ontwikkeling plaats in de geschiedenis van de vakbeweging ten gevolge van een nieuw initiatief om de arbeidersklasse in goede banen te leiden, waarin zij onafhankelijk zal zijn van elke politieke partij.

Op deze datum kwam door samensmelting van de P.O.B. te Djakarta en de B.P.S.S. te Bandung¹ een nieuwe vakcentrale tot stand, onder de naam P.S.B.I. (Pusat Serikat Buruh Indonesia of Centrale Indonesische Vakbond). Voorzitter werd Yaman en secretaris Oh Sien Hong. Het ideaal van de promotors om een fusie tot stand te brengen van alle niet-S.O.B.S.I.-vakcentrales was blijkbaar nog niet voor verwezenlijking vatbaar, zodat de fusie voorlopig beperkt bleef tot P.O.B. en B.P.S.S. Desondanks worden de pogingen om alle vakcentrales buiten de

S.O.B.S.I. bijeen te brengen gelukkig voortgezet. Als eerste stap is reeds een federatie tot stand gebracht tussen de nieuwe P.S.B.I. en de G.S.B.I.¹, onder de naam D.S.B.I. (Dewan Serikat Buruh Indonesia of Raad van Indonesische Vakbonden). Voorlopig treden als voorzitter en secretaris van deze Raad respectievelijk Kusman (G.S.B.I.) en Yaman Sudjanaprawira (B.P.S.S.) op. Deze vakcentrale draagt een democratisch karakter in tegenstelling tot het democratisch-centralistisch karakter van de S.O.B.S.I., die aanstuurt op de dictatuur van het proletariaat.

Ook de D.S.B.I. zal zich in haar politiek afzijdig houden van alle partijen en zich uitsluitend bezighouden met de lotsverbetering der arbeiders. Om deze onafhankelijke politiek te kunnen handhaven zal de D.S.B.I. zich niet aansluiten bij buitenlandse vakcentrales, zoals de W.F.T.U. (Russisch blok), waartoe de S.O.B.S.I. behoort, of de I.C.F.T.U. (Amerikaans blok).

In het parlement heeft de D.S.B.I. twee vertegenwoordigers, Kusman en Yaman, die zullen opkomen voor de belangen van de leden.

Aangezien de nieuwe vakcentrale vrij is van partij-invloeden, is het niet te verwonderen, dat verschillende vakorganisaties er zich toe aangetrokken voelen. Zo zullen bijvoorbeeld de G.O.B.S.U. van Sumatra en de P.B.K.A.¹ van Bandung waarschijnlijk spoedig de D.S.B.I.-rijen komen versterken. De omvang van de vakbonden, die in de D.S.B.I. samengaan, blijkt voldoende uit het feit dat de G.S.B.I. alleen al uit tien organisaties bestaat.

Met het ontstaan van deze nieuwe vakcentrale telt Indonesië thans vier grote vakcentrales met elk een eigen karakter, de S.O.B.S.I. (P.K.I.), de S.O.B.R.I. (Partai Murba), de S.B.I.I. (Islam) en de D.S.B.I. (progressief-nationaal blok).

Over het werkprogram van de D.S.B.I. is nog niets bekend. Wij hopen alleen, dat het in overeenstemming zal zijn met de progressief-nationale idealen van de combinatie, dat wil zeggen dat zij niet alleen zal ijveren voor de belangen van de arbeiders, maar ook voor het landsbelang en zich niet als de S.O.B.S.I. zal bepalen tot het voeren van de klassenstrijd en zal aansturen op de dictatuur van het proletariaat.

Of de D.S.B.I. de sympathie van de maatschappij zal verwerven, hangt af van de wijze waarop zij actie zal voeren. Als blijkt dat haar leiders „nuchtere” lieden zijn, zal hun activiteit wellicht met succes bekroond worden.

Uit: *Pesat* (Jogjakarta) van 25 Juli 1952

¹ Zie voor deze organisaties de bespreking van het rapport van Harry Goldberg uit *Siasat* van 13 Juli 1952, onder de niet-S.O.B.S.I., in dit nummer (blz. 569). - Red. *Cultureel Nieuws*.

Op 29 September 1952 begon te Djakarta een conferentie van de S.O.B.S.I. Over de resultaten van deze conferentie en hun betekenis schreef het weekblad Siasat het volgende:

Op de S.O.B.S.I.-conferentie zijn allerlei besluiten genomen met betrekking tot „de rechten van de jongeren”, „steun aan de vrouwenorganisaties in hun eis tot intrekking van Regeringsverordening no 19”¹, de „oprichting van een ambtenarenfront”, „protest tegen de massale ontslagverlening”, „een gelukwens aan de weermacht met de verjaardag van haar oprichting” enz., die er kennelijk op gericht waren de S.O.B.S.I.-invloed te vergroten in de kringen, waarvoor „opgekomen” zal worden of die „gelukgewenst” worden.

Daarnaast zijn er ook besluiten genomen, die van belang zijn voor het dagelijks beleid.

Zo kon de secretaris-generaal, Njono, tijdens de receptie bij de sluiting van de conferentie verklaren, dat de S.O.B.S.I. zich in zijn nieuwe constitutie niet meer zou bedienen van de terminologie van de klassenstrijd, daar „deze revolutionaire uitdrukkingen door de arbeiders zelf niet langer aanvaardbaar worden geacht en het streven van de S.O.B.S.I. vaak schade berokkenen”.

Zo bevat ook het rapport van het oude centrale secretariaat van het S.O.B.S.I.-bureau allerlei critiek op fouten in het verleden, zoals het gebrek aan aandacht voor sociale en economische vraagstukken in verband met de verbetering van de sociale positie van de arbeiders, de te grote nadruk, die de S.O.B.S.I. heeft gelegd op de noodzaak tot het brengen van offers door de arbeiders, terwijl er op politiek terrein te weinig naar werd gestreefd de „arbeiders de hun toekomstige rol te verschaffen als kern van het volk in de strijd voor de Volksdemocratie” en voorts het feit dat „minder dan mogelijk was, praktische voordelen zijn bereikt ten behoeve van de arbeiders”. Over de klassenstrijd wordt slechts in algemene termen gerept, zonder dat hierover in concrete bijzonderheden wordt getreden ten aanzien van Indonesië.

Kyai Isa Anshary van de Masjumi heeft reeds onomwonden als zijn mening uitgesproken, dat dit alles slechts een tijdelijke wijziging van tactiek van de S.O.B.S.I. is. Hoewel secretaris-generaal Njono dit tijdens

bovengenoemde receptie officieel heeft tegengesproken, zijn wij van mening, dat de opvatting van Isa Anshary volkomen juist is. Blijkbaar begint de S.O.B.S.I. te bespeuren, dat zij niet op aanhang moet hopen, als zij de arbeidersklasse alleen maar gebruikt als spreek-trompet voor haar politiek, wanneer zij blijft uitgaan van een volkomen irreële theoretische situatie en zware wissels trekt op de offervaardigheid van de arbeiders, zonder zich al te veel aan te trekken van hun behoeften en dagelijkse noden.

Wat er echter achter deze gewijzigde tactiek schuilgaat, valt duidelijk te horen in de woorden van dank voor de ontvangen leiding, die bij verschillende gelegenheden van S.O.B.S.I.-zijde werden gericht tot de W.F.T.U.², waarvan de vertegenwoordiger ook een der grote gasten was op de onlangs beëindigde nationale conferentie van de S.O.B.S.I. De „nationale koers”, waarvan de S.O.B.S.I. thans zoveel ophef maakt, is op politiek terrein feitelijk reeds op 20 Mei ingezet, toen zij tezamen met de P.K.I. en aanverwante organisaties de leiding nam bij de viering van de dag van het nationale ontwaken.

Uit: *Siasat* (Djakarta) van 19 Oct. 1952

¹ Zie het artikel „Weduwenpensioen en polygamie” in dit nummer (blz. 550). Red. *Cultureel Nieuws*.

² World Federation of Trade Unions. De vertegenwoordiger was Henry Fuller. Zoals bekend staat de W.F.T.U. onder communistische invloed. Red. *Cultureel Nieuws*.

In Indonesië zijn sinds 1911 allerlei coöperaties in het leven geroepen. De Indonesiër staat dus niet meer vreemd tegenover coöperatieve verenigingen. Sinds enige tijd is het publiek echter enigszins huiverig voor alles wat zich ooit met de naam coöperatie en het moet ruiterslijk erkend worden dat dit komt, omdat de goede naam in discrediet is geraakt en wel door de volgende oorzaken:

- a. De besturen hebben vaak hun taak opgevat op een wijze, die niet door de beugel kon.
- b. Er was te weinig begrip van wat er aan een coöperatie vast zat.
- c. De Regering is ernstig te kort geschoten in haar taak om leiding te geven.
- d. De coöperaties voorzagen onvoldoende in de behoeften der leden.

Het is daarom niet te verwonderen, dat dergelijke coöperaties niet in staat zijn geweest ten volle te beantwoorden aan de eigenlijke opzet. De lotgevallen in het verleden hebben ons en de Regering evenwel de nodige ervaring bezorgd en er is voor de Regering alle aanleiding zich te beijveren om de goede naam van de coöperatie te herstellen en er zorg voor te dragen dat de coöperatie weer zal kunnen steunen op het vertrouwen van alle lagen der samenleving.

Hiertoe heeft de Regering een Dienst voor het Coöperatiewezen in het leven geroepen en kantoren van deze dienst geopend in alle gemeenten, regentschaps- en residentiehoofdplaatsen en in Djakarta. Deze dienst heeft tot taak in stad en platteland weer nieuw leven in te blazen aan bestaande of voormalige bevolkingscoöperaties en nieuwe coöperaties op te richten.

Niettemin zijn er op verschillende plaatsen nog mensen, die niets meer te maken willen hebben met de naam coöperatie, zoals blijkt uit het feit, dat er coöperaties worden opgericht, die zich met vermindering van deze naam „Welvaartsonderneming”, „Instelling voor Volkswelvaart”, „Onderneming van Onderlinge Samenwerking” en zo meer noemen. Al dragen de bevolkingscoöperaties hier en daar nieuwe namen of een nieuwe aankleding, toch ligt het coöperatieprincipe er aan ten grondslag, en dit rechtvaardigt de gevolgtrekking, dat de Regeringsbemoeienis

veel kans van slagen heeft, ook al zullen plaatselijk technische en materiële moeilijkheden te overwinnen zijn.

De Dienst voor het Coöperatiewezen volgt bij zijn werkzaamheden de bestaande kanalen en maakt gebruik van de kaders, die reeds enige maanden ervaring op coöperatiegebied hebben opgedaan. Deze kaders worden aanvankelijk gerecruteerd uit jongelui op het platteland, die belangstellen in de ontwikkeling van de bevolkingscoöperatie in hun desa alsmede uit coöperatiebestuurders, die meer van het coöperatiewezen willen weten. Volgens de berichten zijn er op Java 2605 personen, die een kaderopleiding ontvangen, op Kalimantan 281, en in Noord-Sumatra (Bukit Tinggi) 40. Van deze personen zijn 80% bestuurders van bevolkingscoöperaties en 20% zijn geïnteresseerden, die elk in hun desa bevolkingscoöperaties willen gaan entameren. In geheel Indonesië zijn op 24 plaatsen cursussen. De coöperaties, die al onder leiding staan van geoefende kaders, hebben hun levensvatbaarheid reeds kunnen bewijzen.

De Dienst voor het Coöperatiewezen leidt niet alleen kaders op, doch ook zijn eigen ambtenaren, zodat deze deskundig en bevoegd zullen kunnen optreden. Tot dusver hebben 50 ambtenaren van Java, 21 van Sumatra en 4 van de Sunda-eilanden een opleiding genoten.

In geheel Indonesië zijn 3873 bevolkingscoöperaties ingeschreven, die te onderscheiden zijn in de volgende groepen: 5 centrale coöperatiefederaties, 57 centrale coöperaties, 823 productiecoöperaties, 1126 credietcoöperaties, 959 consumptiecoöperaties, 764 desacoöperaties en 139 andere coöperatievormen. Tezamen hebben deze coöperaties 670.000 leden en tot October 1951 een gezamenlijk inlegkapitaal van 20.000.000 rupiah.

HADIMOEKARNIN

Uit: *Mimbar Indonesia* (Djakarta) van 12 Juli 1952

Uit het rapport van de Dienst voor de plaatsing van arbeidskrachten van 1951 blijkt, dat over de jaren 1950 en 1951 een stijging valt waar te nemen van het aantal personen, dat door middel van deze dienst werk zoekt. Hierbij zijn dus niet degenen meegerekend, die zich niet willen laten inschrijven. Er blijkt ook uit het rapport dat slechts 10.3% van de ingeschrevenen geplaatst konden worden. Hier staat echter tegenover, dat in de tweede helft van 1951 slechts aan 48.8% der aanvragen om arbeidskrachten kon worden voldaan, omdat velen der werklozen niet aan de vereisten voldeden.

33.2% der werkzoekenden had geen of nauwelijks enig onderwijs genoten: 59.7% had lager onderwijs gehad, 6.5% bestond uit abiturienten van de S.M.P. (M.U.L.O.), terwijl slechts 0.6% de S.M.A. (A.M.S.), de Technische School of andere vakscholen had doorlopen.

De stijging van het werkloosheidscijfer wordt onder meer toegeschreven aan de sluiting of inkrimping van bedrijven in bepaalde sectoren en aan het feit, dat arbeidskrachten van het platteland de steden overstroomden, in verband met de slechte veiligheidstoestand en de tegenzin onder de plattelandsjeugd tegen het boerenwerk.

Ter bestrijding van de werkloosheid doet de Dienst de volgende voorstellen:

1. Industrialisatie en in het bijzonder herstel van de huisnijverheid.
2. Intensivering van het uitvoeren van openbare werken (werkzaamheden aan wegen, waterleidingen, gebouwen e.d.).
3. Concreet aan de orde stellen van landontginning buiten Java om werkloze boeren, die geen eigen grond hebben, daaraan te helpen.
4. Transmigratie van dichtbevolkte naar schaars bevolkte, doch vruchtbare gebieden.
5. Instelling van vakopleidingen.
6. Regeling en beperking van het gebruik van buitenlandse krachten ter bescherming van eigen mensen.
7. Bijeenbrengen van nationaal kapitaal om het voorgaande te bekostigen.

<i>Ingeschreven werklozen</i>	1951	1950
Java	228.367	165.998
Buiten Java	24.304	13.548
	252.671	179.546

Vergeleken met 1950 was het aantal werklozen toegenomen met 73.125 of ongeveer 41%.

<i>Het aantal geplaatsten</i>	1951	1950
Java	22.174	18.548
Buiten Java	3.832	1.882
	26.006	20.430

Het aantal geplaatsten bedroeg dus slechts 10.3% van het aantal ingeschrevenen. Onder de geplaatsten zijn hier niet gerekend de arbeidskrachten van Java voor de ondernemingen en mijnen buiten Java. Het aantal van deze laatsten bedroeg in 1951 10.557, met de gezinnen meegerekend in totaal 18.415 zielen.

Eind 1951 waren er na aftrek van de plaatsingen nog 104.427 werkzoekenden over en eind 1950 79.244. Dit is een verschil van 24.183 of 31%.

De werkgelegenheid is in 1951 op vrijwel alle gebieden door verschillende oorzaken voortdurend verminderd.

De landbouw heeft te lijden gehad van de onveiligheid in sommige streken. Vele irrigatiewerken verkeren in een slechte toestand. In de regentijd hebben verschillende streken te lijden gehad van overstromingen. De plannen om het landbouw-areaal op Java uit te breiden en de landbouw te moderniseren zijn nog niet tot uitvoering gekomen. De exportlandbouw wordt zeer benadeeld door de onveiligheid, terwijl er vele moeilijkheden waren over het gebruik van de gronden en over de arbeidsverhoudingen. De grondstoffprijzen daalden op de wereldmarkt. Verschillende streken werden bezocht door ziekten van de gewassen. Dit alles had het ontslag van arbeidskrachten en sluiting van ondernemingen tot gevolg.

De nijverheid, speciaal de kleine weefnijverheid, vertoonde een ernstige inzinking en vele bedrijven moesten gesloten worden wegens concurrentie van de geïmporteerde textielwaren.

Zo moesten ook vele batikkerijen sluiten of tijdelijk hun werk staken ten gevolge van manipulaties van de groothandel bij de levering van linnen en wegens afzetmoeilijkheden.

Hetzelfde lot ondergingen de glas- en strootjesindustrieën. De bedrijven worden verlamd door de productiekosten, de geringe kapitaalkracht, de financiële politiek van de Regering en de zware belastingen, alsmede de gebrekkige productietechniek en organisatie.

Uit: *Waspada* (Medan) van 8 Juli 1952

In *Siasat* van 15 Juni 1952 onderwerpt de heer Wirjawan de situatie in de studentenwereld van Djakarta aan een kritische beschouwing. Hij constateert, dat er van de studenten niets uitgaat. Er heerst een algemene matheid. Velen zoeken geen contact met de gemeenschap en beperken zich uitsluitend tot de studie. Hij acht dit een bevreemdende toestand, gezien de omstandigheid, dat Indonesië eerst sinds kort zijn onafhankelijk volksbestaan is begonnen. In een dergelijke situatie zou men een overmaat van initiatief verwachten, zoals naar schrijvers mening te zien gegeven wordt door Joego-Slavië en de Chinese Volksrepubliek, „waar de studenten bezield zijn door een revolutionair élan en onafgebroken voortstrijden voor de vooruitgang van hun land”. Een verschil in kwaliteit tussen deze en de Indonesische studenten wil hij niet aannemen. Eén voor één gaat hij allerlei verklaringen na, die onder de studenten zelf gegeven worden.

Ontbreekt er iets aan de leiding? De studenten, die de leiding hebben, worden langs democratische weg verkozen. Als achteraf blijkt, dat zij het in hen gestelde vertrouwen niet waard zijn, kan er een andere leiding gekozen worden. De tegenwoordige leiding doet haar uiterste best om verbetering in de toestand te brengen. Zij moest alleen wat meer achter het innen van de contributie heen zitten, hetgeen het respect van de leden voor de organisatie zeer ten goede zou komen.

Deugt de sfeer soms niet? De Gerakan Mahasiswa Djakarta of G.M.D. (Djakartaanse Studentenbeweging) is een fusie van drie verenigingen, waarvan de leden een zeer verschillende instelling hadden. Langzamerhand is men naar elkaar toegegroeid en momenteel zijn de sentimentsbarrières vrijwel verdwenen. Natuurlijk is er wel eens onenigheid, maar vergeleken bij een jaar geleden is de sfeer onderling enorm verbeterd. Ook tussen hoogleraren en studenten bestaat er wederzijds begrip.

Bestaat er onder de studenten te weinig belangstelling voor de maatschappelijke problemen en houden zij zich alleen op met fuiven en plezier maken? Deze opvatting hoort men maar al te vaak. De achtergrond hiervan is dikwijls de herinnering aan de „kinroo-hosji”-tijd, toen de scholieren geregeld gedwongen arbeid moesten verrichten op het vliegveld. Dit systeem is ook in de U.S.S.R. zeer populair geweest, doch

volgens reizigers, die sinds kort uit de Sovjet-Unie terug zijn, is men er daar van teruggekomen, omdat de intellectuele ontwikkeling van de studenten er door in het gedrang komt. Onder de Djakartaanse studenten is echter de belangstelling voor de maatschappij wel zeer gering. Het zou niet kwaad zijn, wanneer zij zich eens wat meer verdiepten in maatschappelijke onderwerpen als coöperatie, opvoeding, transmigratie, scheepvaart, ook al vinden zij dat er al genoeg van hun hersens gevegd wordt. Over de zucht tot fuiven is al voldoende gezegd en gecritiseerd, speciaal in bladen van jongeren in Jogja. De Djakartanen houden er de theorie op na, dat fuiven van belang is voor de vorming van de persoonlijkheid. De Jogjase studenten kunnen zich het bestaan van een zuivere gezelligheidsvereniging als „Chandragembira” niet voorstellen. Ook in Djakarta worden de beide standpunten scherp tegenover elkaar gesteld. Men vraagt zich vaak af, of de waarheid niet in het midden ligt.

Zijn de studenten te beroerd om wat te doen? Inderdaad heerst er een grote tegenzin om zich ergens voor in te spannen. Weliswaar zijn hier ook andere redenen voor op te geven. Vaak krijgt men iets tot taak, waarvan men de zin en het belang niet begrijpt en men heeft dus het gevoel niet voldoende in vertrouwen genomen te worden. Doch dit alles neemt niet weg, dat er onder de Djakartaanse studenten een ontstellende tegenzin is om de handen eens uit de mouwen te steken. *Ondervinden de activiteiten der studenten te weinig steun van de Universiteit?* Dit kan allerm minst gezegd worden. De leiding staat altijd klaar om hulp te verlenen, speciaal waar het sociale aangelegenheden betreft, die verband houden met het welzijn der studenten.

Besteden de hoogleraren te weinig aandacht aan studentenaangelegenheden? Meer aandacht dan de professoren Supomo, Slamet Iman Santoso, Sunario Kolopaking en anderen geven, kan in redelijkheid niet verwacht worden. De belangstelling is weliswaar niet gericht op een bepaald afgerond doel, zoals bijvoorbeeld de sport of het opzetten van een internaat, doch dit is niet de schuld der hoogleraren, maar van de studenten, die zelf niet weten wat zij willen.

De schrijver komt tot de slotsom, dat het gebrek aan activiteit onder de studenten aan hen zelf ligt en aan niets anders. Het komt op ieder individueel aan en niet alleen op de leiding. De leiding is natuurlijk van belang. Er is „leiderschap” nodig en niet alleen maar administratieve bemoeiingen. De Jogjase studenten kunnen tot voorbeeld worden gesteld. Zij spannen zich in om hun universiteit te stabiliseren en hebben daar niet weinig voor over. Er moet spoedig iets gedaan worden om de demoralisatie onder de Djakartaanse studenten tegen te gaan, zodat zij hun organisatie niet langer alleen als een last beschouwen, in plaats van als middel om bepaalde idealen te verwezenlijken.

Dit artikel bracht verschillende pennen in beweging. Soetijono Darso-
sentono uit Jogja schrijft in *Siasat* van 13 Juli, dat het door Wirjawan
geconstateerde verschijnsel min of meer voor alle Indonesische studen-
ten geldt, dus ook in Jogja, Bandung, Surabaya en Makassar. Sommige
verschillen zijn te verklaren uit milieu-omstandigheden.

Djakarta is een grote handelsstad, die beheerst wordt door zakelijkheid.
In de gejaagdheid van het dagelijks leven gaat de „stem” van de
studentenwereld verloren. Het individu komt in de veel kleinere stad
Jogja beter tot zijn recht, evenals de verhouding tussen de individuen.
De 3000 Jogjase studenten nemen een actief aandeel in het maatschap-
pelijk gebeuren. Zij vormen een soort élite of bovenlaag. Hierin ligt het
gevaar van zelfgenoegzaamheid opgesloten.

In Jogja wordt inderdaad veel minder feestgevierd, maar dit komt voor-
al, omdat er veel minder gelegenheid toe is. In Jogja heeft men geen
„Happy World”, „Palm Beach”, „Yen Pin” of „Black Cat”. De schrijver
heeft persoonlijk geen bezwaar tegen dansen e.d., als de studenten maar
niet „dag en nacht in de nachtclubs zitten, zoals in West-Europa (Parijs)
en Amerika”.

Over steun en belangstelling van de zijde der universitaire hoogleraren
heeft ook deze schrijver niet te klagen.

Op materieel gebied hebben de studenten het over het algemeen moei-
lijk. In Jogja kost het kamerleven ongeveer 125 à 150 rupiah. Het
zakgeld, collegegeld en boekengeld moeten op minstens 100 rupiah
begroot worden. Men komt dus al gauw op 250 tot 300 rupiah per
maand. Velen moeten er wat bij verdienen door les te geven of anders-
zins, waaronder de studieresultaten natuurlijk te lijden hebben. De
moeilijke levensomstandigheden maken de studenten eerst kritisch en
daarna apathisch. Zij vluchten dan gemakkelijk in allerlei pleziertjes.
De schrijver komt ten slotte met enige voorstellen om de moeilijkheden
te verlichten:

1. Regeringssteun in de vorm van „tundjangan ikatan dinas” (beurs ver-
bonden aan dienstverband na de studie), bouw van internaten, vrijstel-
ling van dokterskosten.
2. De universiteit zou tegen lage prijzen boeken beschikbaar moeten
stellen, buitenlandse boeken doen vertalen, reactionnaire hoogleraren
weren enz.
3. De samenleving zou de moeilijkheden kunnen verlichten door goed-
kope huisvesting aan te bieden.

In *Siasat* van 3 Augustus 1952 erkent B.A. dat het studentenleven inder-
daad gekenmerkt wordt door lusteloosheid. Het oordeel, dat de studen-
ten zich zouden overgeven aan pleziermaken en er voor de rest maar

wat met de pet naar zouden gooien, acht hij een onbillijke generalise-
ring. Naast het negatieve, dat Wirjawan naar voren heeft gebracht,
meent hij dat er ook op veel positiefs gewezen mag worden. Ten slotte
verkeren de studenten in deze labiele overgangperiode in zeer ongunsti-
ge levensomstandigheden. Hij taxeert dat zeker 75% der studenten „self
made man-students” zijn, die volop in de strijd om het bestaan verkeren.
Kan van zulke studenten verwacht worden dat zij ook nog in hun
organisatie zullen opgaan? Ook hij schat, dat een student in totaal 300
rupiah per maand nodig heeft. Welke ouders kunnen dat nog opbrengen
voor hun kind, dat „wel volwassen, maar nog niet productief is”?

De student, die zich ten doel stelt om zo spoedig mogelijk te helpen
voorzien in het gebrek aan intellectuelen, is daarom wel gedwongen
werkstudent te worden en hij heeft dat er voor over. Het onderscheid
met andere werkers is hierdoor grotendeels weggevallen en daarmee
het exclusivisme van de vroegere studentenwereld. Voor het georgani-
seerde studentenleven heeft hij echter geen tijd meer. De studie heeft
onder deze situatie te lijden en ook de fysieke toestand der studenten.
Een onderzoek onder auspiciën van de World University Service in 1951
wees uit, dat 10% der mannelijke en 6% der vrouwelijke studenten aan
tuberculose leed. Hieruit blijkt wel, dat het studentenleven allermist
„rozengeur en maneschijn” is en het is wel gewenst, dat eerst nauw-
keurig wordt nagegaan welk percentage der studenten de kantjes er af
loopt en plezier maakt! Van de terreinen, waarop de studenten voorna-
melijk werkzaam zijn, noemt de schrijver het onderwijs, de ministeries
(vooral Buitenlandse Zaken), handel, pers en dergelijke.

Een paar jaar geleden was ik in de gelegenheid de nieuwe universiteit van Aarhus te bezichtigen. Een omvangrijk gebouwencomplex, uitgestrooid over een golvend parkachtig terrein met decoratieve boomgroepen en vijvers. Een spiksplinternieuw academisch ziekenhuis, waar de moderne hygiëne niet alleen uit de vensters, maar door de muren naar buiten straalde, laboratoria, ruime, luchtige collegezalen. Dit is de kamer van Prof. X., dit is de kamer van de assistent van Prof. X. Ruime schrijfbureaux, ruime kasten, ruime kamers en een ruim uitzicht over de heuvels.

En dan denk je hardop: Wie betaalt dit allemaal? — Maar wat dacht u? Wij hier in Jutland kunnen voor ons hoger onderwijs en voor de goede medische verzorging toch niet afhankelijk blijven van Kopenhagen! O ja, zeg je dan, natuurlijk, en je denkt als je Amsterdammer bent, aan „de Poort”, waarvan het pleintje toch heus zo schilderachtig is. En je slikt en je zegt nog eens: o, ja!

En nu heb ik de Gadjah Mada-universiteit van Jogja gezien. De universiteit is voorlopig in de Kraton ondergebracht, zegt men. Je hebt maar een vaag begrip van wat de Kraton eigenlijk is. Het oude sultans-verblijf, een terrein met een omtrek van omtrent tien km., veel statiegebouwen, veel open ruimte, maar ook hele kampongs zijn binnen de muur opgenomen. Je rijdt er heen door een rumoerige Chinese winkelstraat: een wijd plein met in het midden een paar grote wit-ommuurde waringinbomen, een wit-stenen poort door met een zakelijk bord: Landsuniversiteit Gadjah Mada, weer een plein, maar ditmaal een bebouwd. De gebouwen zijn gedeeltelijk in hout opgetrokken, de voorlopige — alles is hier voorlopig — administratiegebouwen, spreekkamers, een paar college-lokalen. Aan de achterzijde van dit plein voeren een aantal treden naar weer een plein, de zogenaamde „hoge plaats”. Gebouwen links en rechts, die vroeger het ambtsterrein van grootwaardigheidsbekleders van het sultanaat waren, zijn nu senaatskamer, faculteitskamers enz. Onze begeleider verontschuldigt zich telkens weer over het geïmproviseerd en behelperig karakter van dit alles. Wij hebben voorlopig alleen oog voor de prachtige deur- en zolderversieringen en de harmonische verhoudingen van deze vertrekken. En dit geldt in nog hogere mate van de aula, die midden op het

plein staat: het is de geweldige pendopo onder een torenhoog puntdak, van binnen rijk in rood en goud versierd, waar vroeger de officiële gasten van het sultanaat werden ontvangen.

De jonge sultan Hamengku Buwono IX, die in Holland zijn opvoeding kreeg en in Leiden studeerde, gegrepen door de gedachte dat voor zijn volk onderwijs even nodig is als brood, heeft ernst gemaakt met zijn gastvrije uitnodiging aan de nieuwe landsuniversiteit. De nuchtere buitenstaander, die denkt: nu ja, hij heeft er de ruimte voor, onderschat de tegenstand, die daarbij overwonnen moest worden. Het compromis, waartoe die tegenstand heeft geleid, leest men uit de plattegrond van de aula af. Te midden van een zee van ruim duizend collegestoelen, staat hier en daar een soort tuinhekje om een verhoging in de vloer. Het zijn de plaatsen waar van ouds bij plechtigheden de rijkssieraden lagen uitgestald, waar de sultan, de kroonprins en de rijksbestuurders hun zetels vonden. Hier als elders is de macht der vorsten beperkt door die van statige hofdignitarissen die weten hoe het altijd geweest is en door... de onderdaan, die de majesteit de aantasting van het eigen charisma niet vergeeft.

Ja, er zijn maar duizend plaatsen en we hebben dit jaar al 3500 studenten ingeschreven, zegt de verontschuldigende stem van onze begeleider weer. En ook nu denken we aan „de Poort” en aan die onbeschrijflijke aquarium-atmosfeer van wat daar de aula heet en we slikken weer net als in Aarhus en dan zeggen we grootmoedig-troostend: bij ons in Amsterdam zijn 800 plaatsen voor 7000 studenten.

„Maar dit is alles voorlopig!” (O, jeminé, hoe voorlopig is „de Poort”?) En inderdaad, een paar dagen later voert men ons met vele anderen naar een opengelegd terrein, zes kilometer buiten de stad, een terrein van één km² oppervlakte. Er staat alleen nog maar een grote pendopo van bamboe en palmblad, kleurig versierd voor de plechtigheid: president Soekarno zal de eerste steen leggen voor het gebouwencomplex van de Gadjah Mada, dat volgens optimisten over drie jaar, volgens zwartkijkers over vijftig jaar voltooid zal zijn. Maar er is dan toch maar een begin en waar ligt zo'n terrein aan de Wandelweg of de Kalfjeslaan? Half intellectueel Indonesië vindt dicht opeen een plaats onder de ruime pendopo. Op de ereplaatsen staan de statiezetels uit de Kraton geleend: zwaar zwart mahonie met blauw pluche, zoals die waarop en waaroverheen geleund onze grootouders zich in de vorige eeuw lieten fotograferen. De heren van het departement zijn er en de proffen, blank en bruin, van Djakarta, Bogor, Bandung, Surabaja en Jogja en ze lopen net zo onwennig in hun toga's als bij ons, met zwarte, grijze en witte broekspijpen er onder uit of met de slippers van een kain boven blote voeten in pantoffels. Een bekend Javanicus uit Djakarta voert behalve zijn

baret een palmbaren tani-hoed zo groot als een wagenwiel mee voor het deel van de plechtigheid, dat zich onder de tropenzon zal afspelen. Studenten en schoolkinderen dringen rondom het gebouw en steken hun hoofden tussen het groen door naar binnen om niets van de vele redevoeringen — men spreekt hier goed en graag — te missen.

Natuurlijk blijft het niet bij deze plechtigheid. Afgezien van de wajang-vertoning, die 's avonds — en 's nachts — in de bamboe pendopo gegeven wordt als slamatan voor al wat bij de bouw betrokken is, is het geheel omstuwd door sportfeesten. Jogjase, Solose en Sundanese dans- en muziekavonden en een soort fancy fair, door de vrouwen van de universiteit georganiseerd ten bate van de studentenhuysvesting en „opgeluisterd” door... een pick-up met jazzmuziek en weezoete Amerikaanse songs. Niet ongestraft draaien er alleen hier in Jogja al zes bioscopen met de gebruikelijke import.

Maar tot die feestelijkheden behoorde ook een plechtigheid, die ons nog verder op het Kraton-terrein bracht. Want de gastvrijheid van de sultan tegenover de universiteit houdt niet op achter het brede witte poortgebouw, dat de „hoge plaats” aan de achterzijde afsluit en waarvan men juist bezig is het gezonken gedeelte om te bouwen tot... een fietsenstalling voor de studenten.

Die plechtigheid is de opening van een klein academisch noodziekenhuis, ook op Kraton-terrein. In afwachting van het academisch ziekenhuis, dat in het nieuwe complex ontworpen is, kan de medische faculteit hier en in de zendings-ziekenhuizen werken. Omdat de plechtigheid wat later valt dan we verwacht hadden, maken we van te voren een rondgang in de (natuurlijk weer nood-)gebouwen van de wis- en natuurkundige afdeling. En weer lacht men verontschuldigend: het is pas een begin van een begin, wij moeten roeien met de riemen die we hebben. Wij moeten veel van wat we nodig hebben zelf maken en we moeten klein beginnen.

We zijn nu op het terrein van het kroonprinselijk verblijf. Hier in de oude vertrekken van de prinsessen zijn kleine werkplaatsen ingericht, een smederijtje, een glasblazerij met in een kastje een trotse expositie van zelfgemaakt laboratorium-glaswerk. Maar het mooiste is de grote dalam (binnenzaal) van het verblijf. Kijk je omhoog in de spitse zoldering, dan is het helemaal Oosters paleis; kijk je achter het ruw-houten schot rechts, dan zeg je: Andersen, want daar in een immens praal-ledikant van gepolychromeerd en rijkbesneden hout liggen torenhoog de bonte kussens, rood-en-goud, blauw-en-goud, opgestapeld, waarop de prinses-op-de-erwt een lange nacht wakend heeft doorgebracht. Maar links van het schot aan een paar draaibanken werken twee student-assistenten in overalls met een paar arbeiders aan de grondslagen van

hun instrumentarium. Ze lopen met ons mee door de rest van het gebouw. Overal ruikt het naar verf, verse kalk en houtwol. Het practicum natuurkunde. Ja, we zien het ook wel. Er zijn in Europa en in Amerika zeker middelbare scholen, die beter geoutilleerd zijn. Die stapels papieren? Gecyclostyleerde collegedictaten, want zij hebben nog geen boeken. Wij weten het wel: bij iedere stap is er voor de Westering gelegenheid zijn schouders op te halen over de naïevelingen, die met zulke middelen hoger onderwijs willen beginnen. Maar deze jeugdige assistenten hebben een grote compensatie: zelfvertrouwen. Niet het wat rumoerig zelfvertrouwen van mensen, die over al het nodige en meer dan dat beschikken. Zelfvertrouwen met een verontschuldigende glimlach. Nog niet, zeggen ze. Nog niet, zeggen de professoren zonder bibliotheek; nog niet, zeggen de studenten, waarvan de overgrote meerderheid tegelijk leraar is, zowel om aan de kost te komen als om in de nood van het M.O. te voorzien. Nog niet. Zij hebben de tijd en de ruimte voor zich.

Komt het alleen doordat wij hier tot de uitgespeelde partij behoren, dat je tegenover hun enthousiasme vaak de vrees bekruipt, dat wij ruimte en tijd achter ons hebben?

Jogja, 27 Januari.

Dr. A. ROMEIN—VERSCHOOR

Uit: *De Groene Amsterdammer* van 16 Febr. 1952

Groei van de Universiteit Gadjah Mada

Het dagblad *Kedaulatan Rakjat* meldt dat in November 4.457 studenten stonden ingeschreven bij de Universiteit Gadjah Mada in Jogja. De faculteit voor rechten en sociale, economische en politieke wetenschappen heeft het grootste aantal studenten: 2.064 (onder wie 247 vrouwelijke), waarvan 847 eerstejaars. 441 Studenten lopen college in dienstverband; er zijn 842 ex-militaire studenten. De faculteit voor medicijnen, tandheelkunde en pharmacie komt op de tweede plaats met 794 studenten, onder wie 154 vrouwelijke; de helft van het aantal is nieuw ingeschreven. Hier studeren 164 studenten met een dienst- en 233 met een militair verband.

De technische faculteit telt 760 studenten, waarvan 306 nieuwe en slechts 33 vrouwelijke. Dienstverband: 110 en militair: 353.

De faculteit voor letteren, paedagogie en wijsbegeerte met 461 studenten telt relatief het grootste aantal vrouwelijke studenten: 187. Dienstverband: 41, militair verband: 140.

De veterinaire faculteit ten slotte is de kleinste met 30 nieuwe en 31 oude studenten, onder wie 4 vrouwelijke. Dienstverband: 22 en 30 in militair verband.

Uit: *Nieuwsgier* (Djakarta) van 6 Dec. 1952

Indrukken van een gasthoogleraar aan de Gadjah Mada-Universiteit te Jogjakarta

Een waarlijk moderne staat als de Indonesische Republiek zijn of toch worden wil, is ondenkbaar zonder een tot in onderdelen doordacht, evenwichtig uitgewerkt en overal in den lande toegepast onderwijs-program. Geen burger in een moderne maatschappij kan het stellen zonder lezen, schrijven, rekenen, de grondbeginselen van natuur- en werktuigkunde en enige kennis van de aardrijkskunde en de geschiedenis op zijn minst van het eigen land; kortom zonder de basis ener algemene vorming, die hij zich op een lagere school verwerven moet. Niet alleen zij immers die hogerop willen, hebben deze grondslag nodig om verder te kunnen komen, ook de toekomstige arbeider heeft hem, al was het alleen maar om van bovenaf gegeven adviezen voor zinrijke werkverdeling en verhoogde productie te kunnen begrijpen en opvolgen, ook de boerenzoon of- dochter zelfs en dat om dezelfde reden. Want het kenmerk van een moderne maatschappij, in tegenstelling tot die van de traditionele, is nu juist, dat het niet langer voldoende is de arbeid te verrichten zoals vader of moeder hem hebben verricht, maar om nieuwe arbeidsmethoden te vinden en de achtergeblevenen te overreden die te volgen. Ook een democratie tenslotte, of zij nu burgerlijk of socialistisch is, kan op den duur in een staat niet functioneren zonder kennis, en kennis kan niet verkregen worden zonder onderwijs.

En de wetenschap? Zij lijkt velen nog overbodig; op haar best een middel tot veredeling van het leven, op de wijze van de kunst, op haar ergst, een middel tot een ontoelaatbaar zich verheven voelen boven het gemeen. Zij is zeker ook deze beide, zij kan dat althans zijn. Maar het is in de moderne maatschappij haar wezen niet. Daar heeft zij twee onvervangbare functies: ten eerste die maatschappij de middelen tot verdere ontwikkeling te verschaffen, ten tweede het onderwijs voor verstarring en versterf te behoeden, door het steeds met nieuwe gegevens, nieuwe technieken en nieuwe methoden te voeden. Ik zeg dit niet zo maar, ik zeg dit in antwoord op vragen van Indonesische studenten, wie de zin der wetenschap nog niet duidelijk was, maar die intelli-

gent genoeg waren om te vermoeden, dat zij er een moet hebben en die er, terecht, behoefte aan hadden die zin te kennen, om de voortdurende inspanning en het niet-versagende geduld te kunnen opbrengen, nodig al om de wetenschap te beoefenen, laat staan om haar verder te brengen.

De Indonesische regering, die eersterangsfiguren onder haar leden telt, weet dit alles zeer wel. Zij doet al het mogelijke, om het net van lagere scholen uit te breiden over heel de immense archipel, voor welks materiële en geestelijke ontwikkeling zij de verantwoordelijkheid draagt. Gemakkelijk is die taak niet. Als het Nederlands-Indisch gouvernement namelijk iets verwaarloosd heeft — en het heeft veel verwaarloosd — dan is het wel het lager onderwijs. De Indonesische regering streeft nu naar beter — wat niet zeggen wil dat zij het reeds bereikt heeft. Maar zij streeft dan toch niet alleen naar uitbreiding van het aantal lagere scholen, maar ook naar verlenging van de schoolduur van vier tot zes jaar, terwijl zij tevens het analfabetisme onder de volwassenen te lijf gaat. Particulier initiatief werkt daar ook aan. Wat ik daarvan gezien heb beantwoordt evenwel niet aan mijn, misschien te hoog gespannen verwachtingen. Er waren bijvoorbeeld in Bandung enkele dames, Indonesische en Hollandse, die zich onledig hielden met het opleiden van moeders met de bedoeling dat deze hun kinderen zouden leren lezen. Maar zelf geleerd hebben om te lezen is nog iets anders dan het weer anderen te leren. Dat is ook een vak dat men niet één, twee, drie leert. En er was, kort voor mijn komst, een Amerikaanse zendingsman geweest, die als een komeet over alle landen van Z.O. Azië geschoten was, in 24 uur een leesmethode ontwikkelde voor elke taal, die hij niet kende en dan weer even snel verdween als hij gekomen was. Ik kan mij van die methode, hoe goed bedoeld misschien, moeilijk blijvend resultaat beloven, te minder omdat het vrij zinloos schijnt iemand te leren lezen zonder er degelijk voor te zorgen, dat hij dan ook lectuur heeft die hij begrijpen kan en waarin hij belang stelt. Wil men de ondanks alle moeilijkheden op dit gebied bereikte vooruitgang in cijfers voor zich zien? Laten we dan zeggen, dat, terwijl vóór '45 schraal 10% der bevolking kon lezen en schrijven, dit percentage inmiddels tot ongeveer 25% is opgevoerd. Een begin nog maar als men wil, maar dan toch een goed begin en dat is, ook hier, het halve werk. De menselijke zucht tot navolging staat er borg voor, dat als eenmaal de éne helft van een bevolking de „toverkunst” van lezen en schrijven machtig is, de andere helft niet wil achterblijven.

Zou men mogen oordelen naar de opgaven voor het eindexamen, dan zou het middelbaar onderwijs in Indonesië, niet alleen op de enkele z.g. concordante scholen, die nog over zijn, op internationaal peil

staan. Hieruit blijkt wel, dat men de norm wil hooghouden, maar dat nochtans de practijk daar — uitzonderingen daargelaten — beneden blijft, blijkt wel uit de klacht, dat vele studenten niet in staat zijn het toch bescheiden universitaire onderwijs te volgen. Die uitzonderingen zijn er echter niettemin, want wat ik zag van de wijze waarop dat eind-examenwerk gemaakt werd, viel niet tegen. Wat anders weer is het peil van het lerarencorps. Men werkt er nog — en moet er ook wel werken — met vele half- en ongeschoolde krachten. Onder mijn studenten bijv. waren de meesten tegelijk leraar. Het is — de goede niet te na gesproken — niet moeilijk van die ongeschiktheid staaltjes te noemen, die ook de meest welwillende beoordelaar de wenkbrauwen doet fronsen als hij er niet bij in de lach schiet. Het is zelfs al te gemakkelijk, want het spreekt toch vanzelf dat een land, dat drie en een half jaar lang een vreemde bezetting heeft moeten verduren, en dat vervolgens nog eens zo'n tijd oorlog met zijn vroegere overheerser heeft moeten voeren en zich toen vrijwel geheel op eigen krachten zag aangewezen, die tevoren overal buiten gehouden waren, het spreekt vanzelf — zeg ik — dat een dergelijk land niet in weer drie en een half jaar over het apparaat en het lerarencorps beschikt, nodig voor het middelbaar onderwijs van een bevolking van 80 of — om Java te noemen — 50 miljoen mensen. Het enige wat ik van nabij gezien heb echter, de opleiding voor leraren M.O.-Geschiedenis, was meer dan bevredigend; zij was in volledig bevoegde handen, zo los als het kon van de Europese en aangepast zover als nodig was, aan de Aziatische beschavingskring en eer ruimer dan minder ruim dan die in Nederland.

Mijn kennis van het universitaire leven en de wetenschapsbeoefening in het huidige Indonesië is fragmentair. Mijn indruk ervan is gunstig en ongunstig tegelijk. Ongunstig, veelal tenminste, wanneer men uitsluitend let op wat op het ogenblik op universitair terrein gepresteerd wordt of binnenkort gepresteerd zal worden, gunstig daarentegen, indien men let — en dat alleen lijkt in de gegeven situatie zinrijk — op de richting waarin het hoger onderwijs zich lijkt te bewegen. Er is, onmiskenbaar, de ernstige wil om op internationaal niveau te komen en dat lijkt het voornaamste. Ook hier immers geldt, dat er een weg is, waar een wil is. Ik wil daarmee niet zeggen, dat ik een onafgebroken ontwikkeling naar een hoger niveau verwacht. Integendeel: alles overwegende en niets verbloemende, lijkt het mij eerder onvermijdelijk, dat het universitaire peil eerst nog wat omlaag zal gaan — en dat niet door haar eigen tekorten zozeer, als wel doordat het middelbaar onderwijs vermoedelijk eerst nog wat zakken zal, ten gevolge van het reeds besproken tekort aan geschoolde leraren; hetgeen weer onvermijdelijk een wat lager peil van de eerste-jaarsstudenten zal meebrengen. Dat dal zal

echter niet diep zijn en de tocht er door niet lang behoeven te duren. Ten gevolge van de zorg der regering voor het lager onderwijs immers, waarover wij spraken, zal ook het peil van de middelbare scholier weer snel stijgen en wanneer de universiteit en de M.O.-opleiding voor voldoende geschoolde leraren in een voldoende aantal zorgen, dan zal ook de eerste-jaarsstudent het universitaire onderwijs met meer vrucht kunnen volgen dan in de eerstkomende jaren nog het geval zal zijn. Zelfs over dat peil, zoals het nu is, valt, voor zover mijn ervaring reikt, niet alleen maar te klagen. Drie even-onvoldoenden op 25 tentamens: men zou willen dat dit resultaat overal als normaal kon worden beschouwd; het is immers eer boven normaal, te meer omdat de stof uitgebreid en moeilijk was en ik, ofschoon tot concessies bereid, die niet heb behoeven te doen. Ik zou soortgelijke uitspraken kunnen aanhalen van Nederlandse hoogleraren in Bandung. Ook zij waren, zij het dan wellicht niet in dezelfde mate als ik, die — ik erken het — er onder zeer bijzondere omstandigheden heb mogen werken, getroffen door de blijken van onverflauwde belangstelling der studenten. Ook daar waren er die maar één ding in het hoofd hadden: leren. Leren en nog eens leren ten bate van de opbouw van hun land en de ontwikkeling van hun volk. Ook dit zeg ik niet zo maar. Bij een kleine enquête onder de ongeveer twintig historische studenten van Jogja, waarbij een antwoord verlangd werd op de vraag, waarom zij geschiedenis studeerden, werd in meerderheid die dienst aan land en volk als de beweegreden opgegeven. Ik weet heel goed dat dit niet normatief is. Ik weet heel goed dat de meeste studenten in een land dat nog geen wetenschapstraditie kent — trouwens is het elders wel zo heel anders? — studeren om voor zichzelf een goede baan in een van de hoofdplaatsen te verwerven. Maar, hoezeer dan niet normatief: dat onbaatzuchtiger streven is er dan toch. Men onderschatte de ernst en de kracht van dit dienstmotief dan ook niet, doch onderschatte nog minder de moeilijkheden waarop deze studenten bij de uitvoering van dit voornemen stuiten. Vaak wat ouder d.w.z. getrouwd en met kinderen gezegend, vrijwel steeds zonder eigen bestaansmiddelen, daardoor vrijwel steeds een betrekking naast de studie, vrijwel steeds een tekort aan vooropleiding, weinig boeken, bijna geen in het Indonesisch, en in het geheel geen tijdschriften. En veelal gebrek aan leiding. Neemt men ten slotte daarbij in aanmerking, dat zij op een enkele uitzondering na opgegroeid zijn volgens een maatschappelijk patroon dat voortdurende arbeidsinspanning als het tegendeel van vanzelfsprekend beschouwt, dan zal men, hoop ik, met mij deze nadelen van nu in een toekomstig voordeel zien verkeren. Ik bedoel, dat men dan deze studenten eer boven dan beneden de gemiddelde Europese student zal stellen en op grond daarvan alleen reeds aan de

toekomst van de Indonesische universitaire gemeenschap allerminst wanhopen.

En ten slotte de wetenschapsbeoefening zelf? De moeilijkheden voor de Indonesische professoren zijn ten dele dezelfde als die waarmee hun studenten te kampen hebben; men kan ze samenvatten in de woorden: gebrek aan apparatuur en gebrek aan arbeidsmogelijkheden. Van de eerste kan men zich nergens beter overtuigen dan in Jogja, waar anders dan in Djakarta, Bandung of Bogor het hele apparaat van de grond af aan moest worden opgebouwd. De jonge ex-sultan heeft er in zijn moderniteit en liberaliteit terreinen en gebouwen van de kraton ter beschikking van de Universiteit gesteld. Zo is de instrumentmakerij er ondergebracht in het voormalige verblijf van de kroonprins, en ziet men in een hoek geschoven nog een kunstig gesneden praalbed staan met staatsiekussens en al en, slechts door een manshoog schot daarvan gescheiden, zijn oudere studenten en arbeiders bezig de instrumenten te maken, waarmee de jongeren natuur- en scheikunde moeten leren.

Met het gebrek aan arbeidsmogelijkheden doel ik op het feit, dat de meeste hoogleraren twee, zo geen drie vakken tegelijk moeten doceren en dat aan een universiteit waarvan de afdelingen nog verspreid liggen. Menig hoogleraar uit Djakarta vertoeft van de vier weken er één in Jogja, van die van Jogja gaat er een aantal enkele dagen in de maand naar Surabaya om daar in twee dagen twaalf uur les te geven. Zij gaan met het vliegtuig, jawel, maar ondertussen: de tijd, die zij nog zouden over hebben om te studeren, gaat daarmee verloren. Zo zou er reden zijn om de Indonesische hoogleraren te beklagen, als er niet tegelijk reden was om ze te benijden. Beklagen om de opgesomde bezwaren die zij bij de uitoefening van een altijd al moeilijke taak ondervinden, maar benijden tegelijk om de grootse taak, die zij voor zich moeten zien, als zij maar enige fantasie bij hun zenuwslopend dagwerk overhouden. Is er, zo zullen zij zich in hun spaarzame vrije ogenblikken voorhouden, is er heerlijker taak dan leergierige studenten in een wetenschap in te leiden, en zeker dan wanneer men die kan vervullen in het bewustzijn, dat elk dier studenten, eenmaal afgestudeerd, land en volk verder zal brengen, hoe weinig ook? En zij zullen zichzelf op die vraag antwoorden: neen, heerlijker, dankbaarder taak bestaat er niet.

Dat geldt de hoogleraar als opvoeder. Maar hoe staat het met hem als beoefenaar der wetenschap? Hier staat hij — een enkeling als de oude Hoesein Djajadiningrat uitgezonderd — nog aan het begin. Ik zie intussen geen enkele reden, waarom op den duur — zij het hier dan op den langen duur: zij die geloven haasten niet — er geen wetenschap, geestelijke zowel als exacte, in Indonesië zou worden beoefend, die haar

eigenaardige bijdrage zou leveren tot de internationale wetenschap. De wel zeer echte belangsteiling van de studenten, die ik er een kwartaal lang slechts, maar intensief les mocht geven, mogen dan vooralsnog de voornaamste waarborg daarvoor zijn, men kan terecht vragen: is er beter waarborg denkbaar? Zeker zullen zich de bezwaren voorlopig blijven opstapelen — hoog en onverwacht als Indonesië's vulkanen uit de vlakte rijzen. Maar als men bedenkt, wanneer het mij geoorloofd is, een mij vertrouwde vergelijking te gebruiken, voor welke moeilijkheden de Nederlandse wetenschap in de beginjaren van de Nederlandse Republiek gestaan heeft — en nochtans heeft overwonnen, dan kan men de gegronde hoop koesteren, dat ook de Indonesische Republiek ze zal overwinnen. En dat zelfs in korter tijd, omdat men tegenwoordig, anders dan vroeger, een dergelijke taak overzien kan en bewust maatregelen kan treffen om haar program te vervullen. Op lange zicht bekeken, als eenmaal de wonden van het verleden geheeld en de armoede en de achterlijkheid overwonnen zullen zijn, zijn de mogelijkheden in Azië groter, ligt de toekomst er opener dan in Europa.

Prof. Dr J. M. ROMEIN

Uit: *Folio Civitatis* (Amsterdam) van 27 Sept. 1952

Het doel van de Stichting voor Culturele Samenwerking, opgericht op 26 Februari 1948 te Amsterdam, is, met een beroep op het culturele vermogen van het gehele Nederlandse volk, het nastreven van goede culturele betrekkingen tussen Nederland en Indonesië en tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen.

Druk N.V. De Arbeiderspers Amsterdam